

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2010

Bc. ZUZANA PALEČKOVÁ

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ
KATEDRA SOCIÁLNÍCH VĚD**

**SMRŽOVKA
DIPLOMOVÁ PRÁCE**

**AUTOR PRÁCE: Bc. Zuzana Palečková
VEDOUCÍ ÚRÁCE: prof. PhDr. Leoš Šatava, CSc.**

2010

UNIVERSITY OF PARDUBICE
FACULTY OF ARTS
DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

SMRZOVKA
MASTER THESIS

AUTHOR: Bc. Zuzana Palečková
SUPERVISOR: prof. PhDr. Leoš Šatava, CSc.

2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 21. 06. 2010

Zuzana Palečková

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu mé diplomové práce prof. PhDr. Leoši Šatavovi, CSc. za cenné rady, připomínky a čas, který mé práci věnoval. Dále bych ráda vyslovila poděkování občanům města Smržovky, kteří vždy ochotně odpovídali na všechny mé otázky. Zvláštní dík patří panu Janu Bitmanovi ze Smržovky za jeho pomoc při seznamování se s historií města Smržovky a za jeho ochotu otevřeně se podělit se mnou o svoje životní vzpomínky a zkušenosti.

Anotace

Podstatou práce je zjistit jak se obyvatelé Smržovky vyrovnali s fenoménem tzv. „vykořeněnosti“ a do jaké míry se jim podařilo ztotožnit se s místem, kde žijí.

Cílem je, co možná nejkompexněji popsat změny, ke kterým ve Smržovce došlo, a to jak v rovině demografické, tak v rovině sociální a hospodářsko-politické.

Autor se v práci zabývá mimo jiné vztahem místních lidí ke krajině a místu, dále pak regionální identitou a spojitostí se žitým prostorem.

Klíčová slova: Smržovka, pohraničí, osidlování, regionální identita, vykořeněnost, krajinné symboly

Annotation

The essence of my work is to find out how people from Smrzovka have coped with the phenomenon of „uprooted existence“ and to what extent they have managed to identify with the place they live in.

The aim is to describe in the most complex way possible the changes that has happened in Smrzovka, both in terms of demographic, so in terms of social and economic policy.

Above that the author deals with local people's relationship to the landscape and place, as well as the regional identity and continuity with the living area.

Keywords: Smrzovka, borderland, settlement, regional identity, displacement, landscape symbols

Obsah

1. Metodologie	9
1.1. Metody výzkumu	9
1.2. Lokalita	11
2. Úvod	12
2.1. Nastínění problematiky	12
2.2. Hypotéza	12
2.3. Cíl práce	13
2.4. Literární rešerše	14
3. Historie	16
4. Vymezení pojmů	20
4.1. Sudety.....	20
4.2. Vykořeněnost	22
4.3. Regionální identita	22
4.4. Místa paměti	23
4.5. Žitý prostor	23
5. Proces změn	24
5.1. Demografická změna	25
5.2. Politická a ekonomická změna	31
5.3. Sociální a kulturní změna	34
6. Němci a Češi ve Smržovce	39
6.1. Historie osidlování města Smržovky	39

6.2. Němci a Češi ve Smržovce - minulost	40
6.3. Němci a Češi ve Smržovce – současnost	46
6.3.1. Partnerské město Weidenberg	47
7. Vztah místních lidí ke krajině	49
7.1. Kulturní a krajinné symboly	49
7.2. Symbolika města	56
7.2.1. Smržovský kroj	56
7.2.2. Znak města Smržovky	57
7.3. Regionální identita	58
7.4. Vztah obyvatel Smržovky k místu	61
7.4.1. Genius loci	64
7.5. Smržovka – vykořeněná lokalita?	68
8. Závěr	72

1. Metodologie

1.1. Metody výzkumu

Terénní výzkum probíhal v několika fázích v letech 2009 – 2010. První a nejdelší fáze výzkumu se uskutečnila v průběhu července a srpna roku 2009. V průběhu těchto dvou měsíců pobýval výzkumník ve zkoumané lokalitě nepřetržitě po dobu 5 týdnů. V počátcích výzkumu byla pozornost soustředěna zejména na identifikaci podkladových dokumentů a studium literatury a pramenů. Jednalo se o knihy zabývající se historií města a přilehlého okolí. Dále byla pozornost věnována prostudování místního zpravodaje a dostupných internetových zdrojů a shromažďování materiálů, které jakkoli souvisí s městem Smržovka a s celým mikroregionem (informační letáky, turistické mapy a brožury).

V počátcích výzkumu bylo vytyčeným cílem podrobněji se seznámit s historií města a získat obecnější obraz o životě místních obyvatel. K tomu došlo nejen pečlivým prostudováním literatury, ale také návštěvami muzea, galerie, výstavní síně, a kulturních a sportovních akcí. Dále jsem se snažila o navázání prvních kontaktů a nejdříve jsem vedla s potenciálními respondenty nestrukturované rozhovory (nezávazná konverzace). Poté, co jsem se podrobněji seznámila se situací ve zkoumané lokalitě, jsem přistoupila k metodě polostrukturovaných a strukturovaných rozhovorů.

Vzhledem k tomu, že město Smržovka je turisticky atraktivní lokalitou a během letních měsíců se struktura obyvatel mění, tudíž data získaná v tomto období nemají zcela vypovídající hodnotu, bylo nutné pokračovat ve výzkumu i během následujících měsíců.

Při práci v terénu byl kladen důraz na použití kvalitativních metod výzkumu – založených na dlouhodobém a opakovaném pobytu ve zkoumané společnosti a

empirickém sběru dat. Kromě metody polostrukturovaných a strukturovaných rozhovorů byla využita metoda zúčastněného pozorování. Metoda spočívala především v účasti na společenských akcích různého charakteru a nezávazných rozhovorech s místními obyvateli i s turisty.

1.2. Lokalita

Výzkum probíhal na území města Smržovky. Město Smržovka (dříve Morchenstern) se nachází v lokalitě Jizerských hor. Leží v údolí Smržovského potoka a řeky Kamenice, v nadmořské výšce 585 m. n. m. V přibližně dvanácti set budovách žije více jak 3500 obyvatel (3582).¹

Smržovka je město patřící do zóny pobytové rekreace Chráněné krajinné oblasti Jizerských hor a spadá do české části Euroregionu Nisa. Město se nachází v turisticky velmi atraktivní lokalitě. Smržovka je centrem zimních sportů, ale nejen jich. Nachází se tu několik sjezdařských vleků, sáňkařská dráha, běžecké tratě apod.

---

¹ PAŘEZ, Jan. *Smržovka* [online]. 31. 3. 2009 [cit. 2010-04-17]. Historie města. Dostupné z WWW: <http://www.smrzovka.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=15132&id=1054&p1=1142>.

2. Úvod

2.1. Nastínění problematiky

Pohraničí ČR se potýká s problémy, které jsou připisovány spletité historii a dramatickým událostem, jež se udály v průběhu 20. století. Mluví se o vykořeněnosti, opuštěnosti nebo bezpaměti.

Oblasti nacházející se v pohraničí jsou popisovány jako místa, ve kterých žijí lidé bez užšího a intimnějšího pouta ke krajině. Tento problém samozřejmě nelze generalizovat a každá oblast se nachází v jiné situaci.

Sociokulturní diskontinuita, ke které došlo při dramatické směně obyvatelstva po II. světové válce, měla za následek problémy ve vztahu nově příchozích lidí k místu, ale také i ve vztazích mezi obyvateli „novoosídleneckých obcí“. Říká se, že po druhé světové válce došlo k tomu, že „obyvatelé hospodáři“ byli nahrazeni „obyvateli konzumenty“.

2.2. Hypotéza

V souvislosti s českým pohraničím je předpokládána implicitní hypotéza, že zde žijící lidé se ve své většině vyznačují slabší regionální nebo lokální identitou.

2.3. Cíl práce

Cílem práce bude zjistit, jak se obyvatelé Smržovky vyrovnali stímto fenoménem a do jaké míry se jim podařilo ztotožnit se s místem, kde žijí.

Dále se autor bude snažit co možná nejkomplexněji popsat změny, ke kterým ve Smržovce došlo, a to jak v rovině demografické, tak v rovině sociální a hospodářsko-politické.

Cílem práce bude zodpovědět následující otázky: *Daří se probudit zájem obyvatel o místní historii a tradice? Daří se propojit minulost a současnost? Jakým způsobem nahlíží na minulost spojenou s německou menšinou a jak se chovají k památkám z této doby – pečují o ně, vadí jim nebo jsou k nim lhostejní?*

Pro pochopení významu místa pro lidi žijící ve Smržovce je nezbytné věnovat se regionální identitě. Cílem bude zodpovědět tyto otázky: *„To jak ji chápou, jestli si ji uvědomují, jestli je pro ně důležitá? Má pro ně prostor okolo nich význam, a jaký? Jak široce tento prostor vnímají (je to přilehlá ulice, celé město Smržovka, Jizerské hory, Liberecký kraj,...)?“*

V poslední kapitole hledá autor odpovědi na následující otázky: *„Jaké kulturní symboly v krajině zůstaly nebo se obnovily a jestli se při obnově postupovalo s citlivostí vůči tradicím a hodnotám?“ „Pěstují místní lidé vzpomínkovou kulturu a pečují o místa paměti osobně?“*

2.4. Literární rešerše

Problematikou procesu osidlování pohraničí a následného vývoje se obšírněji zabývala Iva Heroldová. Ve své etnologické studii *Novoosídlenecké vesnice*, který vyšel v časopise *Český lid*², se zabývá rozdíly mezi novoosídleneckou a starousedlickou vesnicí. Ve stejném periodiku byl uveřejněn článek Tomáše Haišmana *Několik poznámek k procesu formování nových lokálních společností v českém pohraničí po roce 1945*³, zabývající se podobnou problematikou.

O reflexi německých dějin se zasazuje občanské sdružení Antikomplex. V rámci svých aktivit vydali také knihy *Zmizelé Sudety*, *Proměny sudetské krajiny* a *Sudetské osudy*, ve kterých se věnují mapování obnovy krajiny v českém pohraničí.

Tento fenomén je taktéž předmětem sociologického bádání. Sociologický ústav vydal knihy *Osidlování českého pohraničí od května 1945*, autorem je Q. Kastner a *Mezigenerační biografická konfigurace obyvatel české části euroregionu Nisa* od kolektivu autorů F. Zich, O. Roubal, B. Spalová.

Sociálně antropologickou studií z prostředí novoosídleneckého pohraničí je *Všední den v Jablonci. Od novoosídleneckého pohraničí k euroregionu*, která vyšla v roce 1994.

Česká historiografie se taktéž zabývá osidlovacím procesem pohraničí. Prací, které se odborně touto tematikou zabývají, jsou stovky.⁴ Publikace *Nové osídlení pohraničí českých zemí po skončení druhé světové války* zachycuje

---

² Český lid, 71/1984

³ tamtéž

⁴ F. Čapka, L. Slezák, J. Vaculík, *Nové osídlení pohraničí českých zemí po skončení druhé světové války* Akademické nakladatelství CERM, Brno 2005, str. 5

příčiny poválečných změn v pohraničí a demografické, ekonomické, sociální a politické aspekty těchto změn.

Zajímavé informace o poměrech v poválečném pohraničí nabízí beletristická kniha Jiřího Odvárky *Tetička*. Autor zachycuje očima ženy, Němky provdané za Čecha, události spojené s koncem války a s prvními lety osidlování.

3. Historie

Smržovka vznikla v první polovině 16. století a její počátky souvisejí s německou kolonizací Jizerských hor.⁵

Území v tehdejší Boleslavském kraji, na němž Smržovka vznikla, bylo součástí panství Semily, jež ještě v 15. století vlastnil český šlechtický rod Valdštejnů, poté Smiřičtí. Po bitvě na Bílé Hoře (1620) bylo panství Smiřickým zkonfiskováno a r. 1622 byl do jeho držby uveden Albrecht z Valdštejna. Od r. 1635 se vlastníkem Smržovky stala hrabata Desfoursové, později Desfours-Walderode, a ta ho vlastnila až do r. 1848, značnou část pozemkového vlastnictví pak v modifikované podobě jako velkostatek až do konce 2. světové války.

V 19. století docházelo k dalšímu rozmachu průmyslu. Nepříznivé přírodní podmínky byly příčinou, proč se tu v minulosti nevyskytovali velcí držitelé půdy a proč byla úrodná země rozparcelována na řadu drobných kousků. V těchto hospodářstvích byla jediným kusem dobytka většinou jedna kráva nebo koza. Proto tu byl dostatek volné pracovní síly, nezbytné k průmyslové výrobě. Ta již ve zmíněném roce dosahovala pozoruhodného rozsahu. Šlo především o sklářství. Rozsáhlé lesy odedávna poskytovaly dřevo, nezbytné ve velkém množství pro provoz sklářských hutí jako palivo i jako surovina na výrobu potaše. Později se tu začaly vyrábět malé skleněné výrobky, které se postupně prosadily i na světových trzích. Šlo zejména o výrobu skleněných perel a korálek a také broušení skla (první zpráva o brusírně 1753). Skelná huť vyráběla

---

⁵ *Jizerské hory*. Praha: Olympia, 1983. 114 s.

hyalitové sklo, malované sklo, bižuterii, lustry, a dále tu byla továrna, kde byly jednotlivé druhy galanterie sestavovány.

To, do jaké míry byla výroba skla pro obec zásadní, dokládají počty místních obyvatel, kteří pracovali v tomto odvětví průmyslu. Celkem pracovalo kolem r. 1848 v této oblasti 14 mačkářů, 40 foukačů skla, 1579 brusičů, dále zde byli zaměstnání zlatíci a jiní specialisté. V dílně na výrobu lustrů pracovalo 1923 osob.

Sklářství bylo také hlavní příčinou rozmachu Smržovky. Zatímco před r. 1774 byla ještě vesnicí, v roce 1849 se stala tržištěm (Marktplatz) a první jarmark neboli výroční trh se konal ještě téhož roku. Na konci prosince 1868 byla Smržovka povýšena císařským rozhodnutím a ministerským výnosem na městys (Marktgemeinde). V roce 1905 se pak dočkala statutu města a obdržela městský znak.

Průmyslový rozvoj však měl i druhou, méně přívětivou tvář. Celkové špatné životní podmínky nejchudších vrstev, způsobené první velkou hospodářskou krizí v 70. letech 19. století, které zapříčinily vlnu emigrace, se projevily i zde, a z okolí Smržovky se vystěhovalo do Brazílie několik set osob zhruba ve třech vlnách v letech 1872, 1873 a 1876.

Na začátku 20. století žilo ve Smržovce cca 7 tis. obyvatel, z nichž byly asi tři čtvrtiny Němců a čtvrtina Čechů.

V prvních komunálních volbách po vzniku republiky zvítězila sociální demokracie. V dalších komunisté a až do roku 1931 byl ve Smržovce komunistický starosta. Pak ho ve funkci starosty vystřídal příslušník DNSAP (odnož německé fašistické NSDAP). Jelikož měla tato strana v programu

destrukci Československa, byla počátkem 30. let zakázána. Místo starosty byl vládou na městský úřad dosazen vládní komisař, český podnikatel Josef Vobicka.

Ve 20. letech 20. století byla Smržovka prosperujícím městem s vysokou zaměstnaností. Vzkvétal průmysl textilní, sklářský a na něj navazující průmysl bižuterní. Výrobky byly z 90% určeny na export.

V porovnání se sousedním Německem, kde ve 20. letech minulého století byly hospodářské poměry nuzné a kde hyperinflace dusila jakoukoli ekonomickou aktivitu, byly zdejší hospodářské poměry dobré a začínající irredentistické postoje nacházely u německého obyvatelstva pochopení zatím jen minimální.

Po vypuknutí světové hospodářské krize došlo ke zvratu. Zdejší výroba, závislá na exportu, byla mnohem více postižena už od počátku r. 1930 než vnitrozemí. V sousedním Německu se po převzetí moci Hitlerem díky rozsáhlému zbrojení začala ekonomická situace naopak stabilizovat. Když již v polovině 30. let krize v celém světě pomalu ustupovala, praktikovaly mnohé státy, např. USA, Francie, Velká Británie, ale také Německo, na nichž byl export zdejšího zboží závislý, ochranářskou politiku. To vedlo k tomu, že se bižuterní průmysl silně rozvíjel i v mnoha jiných zemích, mnohdy jako výsledek průmyslové špionáže na Jablonecku, ale často též s pomocí zdejších odborníků, Čechů i Němců.

Nevalná hospodářská situace byla jedním z důvodů nespokojenosti velké části německého obyvatelstva. Konrad Henlein, vedoucí Turnvereinu, přeměnil postupně tuto organizaci v irredentistickou politickou stranu Sudetendeutsche

Partei – SdP. Jeho snahy byly nakonec korunovány Mnichovskou dohodou (1938), kdy spojenci Československa, Francie a Velká Británie, podlehly nátlaku Hitlera a souhlasily s připojením českého a moravského pohraničí. V říjnu 1938 se Smržovka stala součástí Velkoněmecké říše, její župy zvané Sudetengau. Velká část českého obyvatelstva tehdy opustila Smržovku.

Německo pak rozpoutalo 2. světovou válku (1939-1945). Po jeho porážce rozhodli představitelé vítězných mocností na konferenci v Postupimi o odsunu německého obyvatelstva z Polska, Československa a Maďarska. Tak se tomu stalo i ve Smržovce, většina německého obyvatelstva jí musela opustit. Tyto události poznamenaly pochopitelně tvář města jak po stránce etnické struktury, tak po stránce hospodářské.

Již po válce začalo docházet k socialistickému znárodňování veškerého průmyslu, tento proces byl dokončen po komunistickém převratu v r. 1948. O n a d o b a tzv. reálného socialismu neumožňovala jakékoliv projevy hospodářské podnikavosti jednotlivce, i když ani toto období nelze hodnotit z hlediska rozvoje jen negativně, sklářský i textilní průmysl oblasti se rozvíjel a navázal na tradici předválečné výroby.⁶

---

⁶ PAŘEZ, Jan. *Smržovka* [online]. 31.3.2009 [cit. 2010-04-17]. Historie města. Dostupné z WWW: <http://www.smrzovka.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=15132&id=1054&p1=1142>.

4. Vymezení pojmů

Považuji za nezbytné vymezit některé ze zásadních pojmů, kterých bude v textu použito. Především se jedná o pojem „Sudety“, jehož použití, zvláště ve spojitosti s přítomností, je velice problematické. Dále pak pojmy vykořeněnost, regionální identita, místa paměti a žitý prostor.

4.1. Sudety

Podle Matěje Spurného, jenž se v předmluvě ke knize *Zmizelé Sudety* zamýšlí nad pojmem *Sudety*, se oblasti bývalých *Sudet* vyznačují několika specifickými znaky. A těmi znaky jsou např. *přetržená kontinuita, vznik nové společnosti, která si musí nově hledat vztah ke krajině, již obývá, je to zánik stovek, ba tisíců obcí a nedostatek lidí, kteří by se byli schopni postarat o zbylé památky. V nejnovější době je to ale také zvláštní síla, kterou toto zanedbané dědictví po nevlastních předcích vyzařuje, inspirace, která řadu lidí podněcuje k aktivnímu hledání skrytého bohatství tohoto území.*⁷ *Sudety* se staly pojmem historicky nebývale zatíženým. *Původ tohoto slova je pravděpodobně keltský a značilo cosi jako „Les kanců“.* V 18. a 19. století se především v kruzích geografů, biologů a geologů ustálilo používání pojmu *Sudety* pro horská pásma mezi Slezskem na jedné straně a Čechami a Moravou na druhé straně. Někdy se *Sudety* objevují také jako alternativní název pro Krkonoše nebo Jeseníky. Zároveň se ovšem v 19. století slovo *Sudety* stává součástí slovníku etnografů. Mezi etnology a národopisci se objevuje termín *obyvatelé Sudet*, který se s postupujícím

---

⁷ Antikomplex a kolektiv autorů, *Proměny sudetské krajiny*, Nakladatelství Českého lesa, 2006, str.12

národním sebeuvědomováním začíná vztahovat výhradně na německé obyvatelstvo českých zemí. Termínem sudetský Němec se snažili odlišit Němce sudetské od Němců alpských. Počátkem 20. století se již výraz Sudety a sudetský Němec stávají součástí politického slovníku zejména německých politiků z českých zemí.⁸ Používání pojmu Sudety je pro mnoho lidí otázkou velice citlivou. Dokládá to rozepře, která se rozpoutala kolem používání tohoto pojmu, na stránkách Smržovského zpravodaje.⁹ Pro místní obyvatele je nepřijatelné používat tento pojem v jiných situacích nežli v historickém kontextu. „Já jsem ze Smržovky. Když to někomu nestačí, řeknu mu, že jsem ze severních Čech, z Libereckého kraje, z Jablonecka, z Jizerských hor. V Sudetech, tedy úplně přesně řečeno v Sudetské župě – Sudetengau jsem také žil, ale to už je dávno. Začalo to obsazením Smržovky wehrmachtem 8. října 1938.“¹⁰ Uvádí jeden z diskutujících v reakci na článek z předešlého čísla „A Vy jste odkud?“. Autor, který se do oblasti přistěhoval před 10 lety, v něm píše, že být ze „Sudet“ není ostudou...Když jsem začal prvně jezdit do Jizerských hor, říkalo se tomu „pohraničí“ a v žádném případě to neznělo hrdě.¹¹ Pojem „Sudety“ je historicky tak zatížen a konotace s ním spojené jsou velice negativní, že je pro místní obyvatele nepřijatelné ho používat ve spojitosti s přítomností. „Nesdílím s Vámi názor, že žijeme v Sudetech. Ano, můžeme říci, že žijeme v bývalých Sudetech. Je ale vhodnější a přesnější říci, že jsme z Jizerských hor.“¹²

---

⁸ Antikomplex a kolektiv autorů, *Proměny sudetské krajiny*, Nakladatelství Českého lesa, 2006, str. 10 – 11

⁹ A Vy jste odkud?. *Smržovský zpravodaj*. 2008, 12, s.

¹⁰ Tamtéž, Bitman

¹¹ A Vy jste odkud?. *Smržovský zpravodaj*. 2008, 11, Peschka

¹² A Vy jste odkud?. *Smržovský zpravodaj*. 2008, 12, kronikářka Ledecká

Na místo pojmu „Sudet“ bude v práci užito pojmu „*oblast bývalých Sudet*“, popřípadě „*pohraničí*“. Pojem „*pohraničí*“ bývá v literatuře vymezován velice podobně. „*Ve zcela obecné poloze charakterizuje pohraničí periferní poloha ve vztahu k centru, specifické přírodní a klimatické podmínky, ale také sociokulturní diskontinuita způsobená směnou obyvatelstva, jež byla důsledkem odsunu německy mluvícího obyvatelstva pohraničí po 2. světové válce.*“¹³

4.2. Vykořeněnost

Fenomén vykořeněnosti je souhrnné pojmenování nedostatku historického a kulturního vědomí osídlenců.¹⁴

4.3. Regionální identita

Regionální identitě lze rozumět jako jedné z dimenzí identity člověka, která spoluurčuje strukturu jeho osobnosti. Regionální identita se vztahuje k různě vymezeným územím, které nechápeme pouze jako „přírodní prostředí“. Nejedná se pouze o postojovou záležitost bezprostředního hodnocení: líbí – nelíbí, ale uvažujeme i o prostoru „sociálních obsahů“ mezilidských vztahů, zážitků a vzpomínek.¹⁵

---

¹³ Kučera M., *Populace ČR 1918 – 1991*, Praha 1995, str. 127

¹⁴ V. Houžvička, L. Novotný, *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí*, Sociologický ústav AVČR, Praha 2007, str. 137

¹⁵ ROUBAL, Ondřej. *Socioweb* [online]. 2009 [cit. 2010-06-01]. Když se řekne identita. Dostupné z WWW: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=149&lst=115>>.

4.4. Místa paměti

je místo, které je nějak upraveno pro připomenutí určité události např. umístěním pamětní desky, stavbou pomníku, nebo jen udržováním.¹⁶

Podle francouzského historika Pierra Nory je místo paměti pevný bod v kolektivní kulturní paměti, který má symbolickou funkci, funguje s přesahem přes více generací, i když může být předmětem významové proměny. Místa paměti podle tohoto chápání mohou být vedle geografických míst skutečné i mytické osobnosti, budovy a památníky, pojmy, umělecká a literární díla.¹⁷

4.5. Žitý prostor

V tomto významu chápán jako prostor praxe. Postihuje místo realizace každodenních rutinních a dalších často a opakovaně provozovaných činností.¹⁸

---

¹⁶ V. Houžvička, L. Novotný, *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí*, Sociologický ústav AVČR, Praha 2007, str. 137, str. 117

¹⁷ *Muzeumcheb* [online]. 2008 [cit. 2010-05-11]. Konference. Dostupné z WWW: <<http://www.muzeumcheb.cz/Index/pdf/konference.pdf>>.

¹⁸ V. Houžvička, L. Novotný, *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí*, Sociologický ústav AVČR, Praha 2007, str. 60

5. Proces změn

Pohraničí ČR se potýká s problémy, které jsou připisovány spletité historii a dramatickým událostem, jež se udály v průběhu 20. století. Mluví se o vykořeněnosti, opuštěnosti nebo bezpaměti.

V této kapitole se autor snaží zachytit proces změn, ke kterým ve Smržovce po roce 1945 došlo. Vytyčeným cílem je co možná nejkomplexněji popsat tyto změny, a to jak v rovině demografické, tak v rovině sociální a hospodářsko-politické. V této kapitole je pozornost upřena na nově příchozí obyvatelstvo, na změny spojené s procesem osidlování této pohraniční lokality. To, co procesu osídlení předcházelo, to znamená vysídlení německé části obyvatelstva, je součástí následující kapitoly *Němci a Češi ve Smržovce*.

Životní příběhy obsahují bohatý poznatkový zdroj pro pochopení různých oblastí života lidí. Proto se autor bude snažit s pomocí analýzy biografických rozhovorů zachytit vývoj v poválečné Smržovce, ve smyslu vztahu nově příchozích obyvatel k místu. „*Po druhé světové válce došlo k tomu, že „obyvatelé hospodáři“ byli nahrazeni „obyvateli konzumenty“*“.¹⁹ Jaká byla tedy situace ve Smržovce? Místní lidé krajinu obhospodařovali nebo jen konzumovali?

Doba mezi nacistickou okupací a nastolením komunistického režimu byla sice krátká, zato velice bouřlivá a plná změn. Tyto změny se udály v oblasti ekonomické, demografické, sociální i politické. Po celou dobu, od ukončení

---

¹⁹ HÁJEK, Pavel. *Krajina zevnitř*. Praha: Malá Skála, 2002. 117 s.

válečných operací do událostí spjatých s únorem 1948, probíhal odsun i osídlování.²⁰ Osídlování byl několikaletý, nekončící migrační proces, kdy se příchody a odchody vzájemně prolínaly. Doboví publicisté a následně i badatelé nahlíželi na jeho odstartování i zakončení z různých pohledů. Někteří kladli jeho konec na přelom let 1948-1949, podle demografů trval až do konce roku 1952. Nejvíce výzkumníků se přikládá k názoru, že konec osídlování splynul s přelomem let 1947/1948, resp. s únorem 1948.²¹

5.1. Demografická změna

V některých oblastech byl problém se stabilitou osídlení pohraničí. Dopady socializace zemědělství, znárodňování, likvidace drobných podnikatelů spolu s různými politickými tlaky se projevil v následné silné reemigraci nových obyvatel pohraničí do vnitrozemí nebo do oblastí s rozvíjející se ekonomikou těžkého průmyslu (zejména v 50. a 60. letech). Toto období se vyznačovalo neuspokojivým průběhem vytváření místních společenství a regionální identity nových obyvatel. Teprve v následujících desetiletích (70. a 80. léta) v rámci dospívání druhé generace dochází ke stabilizaci a konstituování relativně integrovaných místních společenství.²²

Po roce 1938 odešlo mnoho Čechů do vnitrozemí. Pamětníci popisují atmosféru té doby jako nepřátelskou, ale zdůrazňují, že ve Smržovce nikdy nebyla tak silně

---

²⁰ F. Čapka, L. Slezák, J. Vaculík, *Nové osídlení pohraničí českých zemí po skončení druhé světové války*. Akademické nakladatelství CERM, Brno 2005, str. 9

²¹ Tamtéž, str. 31-32

²² Mezigenerační biografická konfigurace obyvatel české části euroregionu Nisa, *Sociologické texty*, F. Zich, O. Roubal, B. Spalová, Sociologický ústav AVČR, Praha 2003, str. 13

nepřátelská, aby docházelo k fyzickým atakům. Všechny české nápisy byly začmárány a *„všechno české muselo pryč. Jen hřbitovy byly zachovány. To samé se dělo po roce 1945.*²³ Někteří lidé odešli už i dříve. Oblast Jablonecka byla dříve hospodářsky rozvitá. Textilní, sklářské a bižuterní továrny prosperovaly a podniky se hodně orientovaly na export. Avšak přišla 30. léta a celosvětová krize dopadla obzvláště silně na průmysl a následně i na obyvatele v okolí Jablonce nad Nisou. Nastala skutečná bída, doprovázená hladem a nedostatkem potravin. *„Na tuto dobu si již jako žák první třídy české obecné školy ve Smržovce dobře pamatuji. Bydleli jsme rodiče a dva kluci v nájmu v Luční ulici, v jedné pronajaté místnosti o rozměrech asi 5x4 m. Otec byl bez zaměstnání jen několik měsíců. Ovšem v tu dobu jsme k snídani mívali většinou nadrobený suchý chléb v meltě s mlékem. V české škole byla organizována jakási pomoc, několik žáků jsme dostávali v poledne zdarma polévku v české hospodě U Havlíků v Okružní ulici (Komenského). Pamatuji si také, že jednou přišel do naší třídy švec, a bral některým dětem míry na boty, které potom dostaly zdarma. Jak to bylo všechno financováno nevím. Děti, které chodily do německých škol, dostávaly zdarma polévku u několika místních řezníků.*²⁴

Úplně první vlny vystěhovalců se datují do druhé poloviny 19. století. V 80. letech odešlo mnoho lidí v reakci na první velkou hospodářskou krizi v 70. letech 19. století. Životní a pracovní podmínky nejchudších vrstev byly velice špatné. Docházelo ke stávkám a projevům nespokojenosti, a také k odchodům. Po roce 1945 se velká část lidí, kteří odešli po roce 1938 ze Smržovky, vrátila zpátky. *„Řekněme, že se vrátila asi polovička, nedá se to přesně zjistit. Nevrátili*

---

²³ Pan B., 81 let

²⁴ Pan B., 81 let

*se ti, kteří byli tady na Smržovce u policie, nevrátila se většina učitelů, kteří byli odveleni někam jinam, vrátil se z nich jen ředitel Janků. Ovšem přišli zase noví, kteří se postarali o osídlení tohoto území.*²⁵ Integrální součástí první vlny osídlování českého pohraničí byl návrat té části českého obyvatelstva pohraničních oblastí, která svoje domovy opustila v době Mnichova a německého záboru.²⁶

V literatuře je konec osídlování pohraničí kladen mezi přelom let 1947 a 1948. Na Smržovce největší vlna osídlování skončila s rokem 1946. Pamětníci odhadují, že 90 % nově příchozích obyvatel přišlo během roku 1946. Průběžně jak odcházeli Němci, tak přicházeli Češi.

Jiří Odvárka ve své knize Tetička převypravuje příběh své tety, která se shodou náhod ocitla těsně před skončením války ve Smržovce. Autor zachycuje očima ženy, Němky provdané za Čecha, události spojené s koncem války a s prvními lety osídlování.

„Celkově bylo ze Smržovky odsunuto do Německa a Rakouska 4500 lidí. Odsun dosáhl vrcholu v období od května 1946 do října 1946, i když transfer pokračoval ještě řadu let potom. Úplně poslední odsun ze Smržovky, do sběrného tábora v Liberci, se uskutečnil až 10. 6. 1949 (34 osoby).²⁷

V létě 1945 bylo z 1350 domů ve Smržovce kolem dvou set objektů prázdných. Asi šedesát z nich bylo úplně neobydlených, protože byly soustavným rabováním zdemolovány, část z nich byla vypálena. Prázdné domy byly opuštěny původními

---

²⁶ Český lid, Několik poznámek k procesu formování nových lokálních společností v českém pohraničí po roce 1945, Tomáš Haišman, str. 141

²⁷ Tetička – Sarkastické non-fiction o německé ženě, která byla ve špatných dobách na nevhodných místech Evropy, str. 91

německými majiteli, kteří v některých případech své majetky před tajným odchodem z Čech podpálili. Totéž se často stávalo i v případech sebevražd celých německých rodin.

Z tabulky²⁸ počtů obyvatel Smržovky je přesně vidět trend, který nastal ihned po květnu 1945: prudký příliv „dobrodruhů a zlatokopů“ z vnitrozemí Čech, a především ze Slovenska, v řádu stovek osob při klesajícím počtu Němců v řádu tisíců.²⁹

SMRŽOVKA - POČTY OBYVATEL				
DATUM	ČEŠI	NĚMCI	OSTATNÍ	CELKEM
27. 5. 1930	1984	5880		7864
10. 7. 1945	1340	4355		5695
15. 9. 1945	1651	4412		6063
25. 10. 1945	2045	5654		7765
12. 11. 1945	1894	4484	34	6369
25. 11. 1945	1894	4484		6416
8. 12. 1945	1930	4514		6444
21. 12. 1945	1945	4264		6253
1. 1. 1946	1945	4723	44	6253
7. 1. 1946	1986	4254		6264
21. 1. 1946	1986	4255		6277
9. 2. 1946	2014	4078		6128
23. 2. 1946	2033	4055		6115
8. 3. 1946	2046	3976		6043
21. 3. 1946	2081	3940		6050
6. 12. 1946	2441	1327	167	3961

²⁸ Tamtéž, str. 79

²⁹ Tamtéž, str. 80

V představách lidí, kteří nepamatují konec války a následné osidlování, přetrvává obraz člověka přicházejícího po válce do pohraničí, jako někoho, kdo přišel rabovat. Místní lidé si myslí, že zprávy o nájezdech „zlatokopů jsou značně přehnané. Například pan Bitman nesouhlasí s tvrzením, že zástupy tzv. zlatokopů, vyplenili a vyrabovali, co se dalo a zase odešli. *Nějací zlatokopové přišli, ale ne v takové míře, jak se uvádí. Určitě tu byli lidé, kteří toho využili. Každý takový převrat, kde se mění najednou sociální a majetkové podmínky, kde se někomu něco vezme a teďka to nepatří nikomu, to bylo v roce 1938, když odsad' odešli Češi a pak se toho taky někteří Němci zmocnili, to bylo v roce 1948, to bylo v roce 1990 taky, vždycky se někdo něčeho ujme, to prostě platí u každého konce války a u každého takového nějakého převratu. Myslím tím takovýto zlatokopectví.*

Kromě tzv. zlatokopů, tedy lidí, kteří dorazili na místo jen z jediného důvodu, a ten byl se obohatit, přicházeli do pohraničí lidé s idealizovanou představou znovu vybudovat české pohraničí. Podle místních pamětníků jsou nesprávně uváděni na prvním místě tzv. zlatokopové a často se zapomíná právě na tyto lidi. *„To zas byla taková ta kladná stránka věci, která se dneska více méně zamlčuje.“*³⁰

*Většinou to byli lidi, kteří využili situace – že se dá levně získat bydlení, byli mezi nimi většinou solidní lidi, taky snad nějací dobrodruzi, ale ti tu byli krátkou dobu.*³¹ Stát prodával zabavený majetek levně. Majetek propadl i Němcům, kteří zde zůstali. *„Když jsem žil v Jablonci nad Nisou, bydlel jsem v domě*

---

³⁰ Pan B, 81 let

³¹ Pan B, 81 let

*s Němcem. Jemu byl po válce dům zabaven. Poté mu byla poskytnuta možnost si svůj dům odkoupit zpět. On tuto nabídku akceptoval a dům odkoupil. A protože byl dům velký a majitel domu nemohl využívat všechny prostory, byl přinucen část domu pronajmout.*³²

Spíše než skupiny, přicházeli po válce do Smržovky jednotlivci nebo rodiny. Iva Heroldová v článku Novoosídlenecké vesnice rozděljuje vesnice na vesnice s individuálním osídlením a na vesnice se skupinovým osídlením. Rozdíl mezi těmito typy byl v tom, že v první typu se rozdíly brzy vyrovnaly. Mezi osídlenci docházelo od začátku ke spolupráci. Při skupinovém osídlení poskytovala tuto oporu vlastní skupina a necítili proto potřebu meziskupinových vazeb.³³

Migrační pohyb v pohraničí prakticky nikdy neustal.³⁴ Do Smržovky přijíždělo mnoho mladých lidí do učení. V druhé polovině 50. let vzniklo ve Smržovce textilní učiliště. A každý rok nabíraly přibližně 200 nových učňů. Často se stávalo, že po uplynutí určené doby, po kterou museli po vyučení zůstat v závodě, mnoho z bývalých učňů odcházelo zpět do svého rodiště. Problém byl v tom, že většina zaměstnanců v textilních závodech byly ženy. *Do učení a do fabrik přicházelo mnoho lidí ze Slovenska a z Moravy. Po válce v textilkách pracovaly převážně ženy. Chlapi pracovali jako seřizovači, mistři nebo se zabývali hrubšími pracemi, ženy měly na starosti jemnější práci. Některé ženy by tu i zůstávaly a rády, ale z pracujících bylo tak 4/5 děvčat. A byla ve věku, kdy se chtěla vdávat. Takže většina jich odešla, protože nebyla možnost najít si tu*

---

³² Pan B., 81 let

³³ Český lid, 71/1984, Iva Heroldová, Novoosídlenecká vesnice, str. 134

³⁴ F. Čapka, L. Slezák, J. Vaculík, Nové osídlení pohraničí českých zemí po skončení druhé světové války. Akademické nakladatelství CERM, Brno 2005, str. 201

ženicha. Ale když se jim přeci jen podařilo někoho najít, tak to už tu potom samozřejmě zůstaly³⁵

5.2. Politická a ekonomická změna

Po změně ve skladbě obyvatelstva následovala další změna, a to v podobě násilné kolektivizace zemědělství. Ještě nestabilizované nové obyvatelstvo (které ve většině případů přišlo za půdou a majetkem) bylo nuceno akceptovat nejen cizí prostředí, ale i jeho novou organizaci, včetně podstatné změny, a to ztráty nově nabytého soukromého majetku – půdy.³⁶ Procesy formování občanské společnosti v pohraničních oblastech byly v roce 1948 přerušeny nástupem komunistické strany k moci. Činnost nekomunistických politických stran byla buď umrtvena (Čs. strana národně socialistická) nebo zcela podřízena politice KSČ (Čs. sociální demokracie, Čs. strana lidová a nově vytvořená Čs. strana socialistická). Postupně zanikaly různé společenské organizace (velice zjevný byl např. úpadek divadelních ochotnických souborů, přeměna a pozvolný zánik Sokola atd.), jen velmi obtížně se prosazovaly nové občanské iniciativy a společenský život ve městech a na vesnicích se stále více formalizoval. Tyto projevy restrikce občanské společnosti zasáhly nejen pohraničí, ale měly celostátní povahu. Jejich dopad pro pohraniční kraje byl však mnohem nepříznivější.³⁷

---

³⁵ Pan D, 70 let

³⁶ F. Čapka, L. Slezák, J. Vaculík, *Nové osídlení pohraničí českých zemí po skončení druhé světové války*. Akademické nakladatelství CERM, Brno 2005

³⁷ *Osídlování českého pohraničí od května 1945*, Q. Kastner, 1996, Sociologický ústav AVČR, str. 21

Kolektivizace a socializace podstatně ovlivnila způsob života v pohraničí (ale nejen tam). Tento proces započal v řadě pohraničních vesnic mnohem dříve nežli ve vnitrozemských krajích. První JZD tam vznikala již na jaře roku 1949, více pak na přelomu 40. a 50. let.³⁸

Tady to je průmyslový kraj. Byly tu textilky, velké podniky. Textilní průmysl byl celý znárodněn. Třeba fabrika SEBA. Bývalé textilky, které patřily Libichovi, textilka, která se nazývá Klášter, tak tam se za války vyráběly letecké motory a radary. Po válce se tam ty textilní stroje vrátily a mašiny jely dál. Druhý je sklářský a bižuterní průmysl, který se rozvíjel pomalu. Ze začátku podomácku. Znárodnění v této oblasti bylo takové, že on tam v té své dílně dělal, ale nebyl jako podnikatel, za svou práci dostával mzdu. Ono jim to bylo celkem jedno. Brusič, který měl jeden brus. Pro ně se nic moc nezměnilo. Pak docházelo k tomu, že ty větší se slučovali. Bylo to družstvo Maják. V počátcích bylo rozhodnuto, že bižuterní průmysl je průmyslem, který nic nepřináší. Myslím jako v dobách socialismu. Postupně se přišlo na to, že na export je to jeden z nejlukrativnějších artiklů. Postavily se nové moderní fabriky. A došlo k velkému rozvoji bižuterní výroby.³⁹

Lidé ve Smržovce nikdy nebyli příliš orientováni na zemědělství, a to kvůli neschůdnému terénu, nevhodnému složení půdy a drsnému horskému podnebí.

Kolektivizace začala v roce 1948, to se týkalo zemědělců, když měli nějaké velké pole. Potom průmyslníků, řemeslníků. Ale on neztratil majetek, on neztratil

---

³⁸ F. Čapka, L. Slezák, J. Vaculík, Nové osídlení pohraničí českých zemí po skončení druhé světové války
Akademické nakladatelství CERM, Brno 2005

³⁹ Pan B. 81 let

barák, prostě neztratil místo, kde bydlel. On tam měl třeba truhlárnu a v ní si pracoval dál. Budťo ta dílna byla zestátněná. Ale ve většině případů byla součástí družstva. Z bývalého majitele se stal družstevník a v té své bývalé dílně pracoval dál. Při použití socialistické terminologie se znárodňovaly výrobní prostředky. Neznárodňoval se dům, který sloužil k bydlení.⁴⁰

Sedlákům sebrali pole, která se rozorala, a vznikly lány a oni na tom už nehospodařili, neměli právo rozhodovat, co se tam bude pěstovat. Stejně to bylo i u řemeslníků, nemohli si tam dělat, co chtěli, museli poslouchat. Ale byly i případy, že byli rádi, když se toho zbavili. Protože práce na poli byla neskutečná dřina.⁴¹

Ne všichni to chápali úplně katastroficky. Dostali mzdu. Někteří s tím měli i politické problémy, ale to se týká především zemědělských oblastí a tady zemědělská oblast není. Zde se pěstovali především brambory. Musím říct, že jednotné zemědělské družstvo na Smržovce bylo docela prosperující. Ty lidi v tom družstvu byli spokojení. Domy se znárodňovali činžovní a ty povětšinou připadly městu. Ale běžné domy, s těmi se nic nedělalo, ty zůstaly v majetku lidí.⁴²

---

⁴⁰ Pan B., 81 let

⁴¹ Paní E

⁴² Pan B. 81 let

5.3. Sociální a kulturní změna

Po vysídlení Němců došlo také k zániku mnoha kulturních tradic, náboženských a církevních zvyklostí, etnografických a folkloristických obyčejů a celých institucí. Nové české obyvatelstvo, výrazně ateistické, neznalo kulturní a náboženské tradice, které v pohraničí po staletí udržovali Němci a předem je odmítalo.⁴³

Brzy poté, co se sem v létě 1945 vrátili první Češi, kteří v roce 1938 opustili Smržovku, a také noví čeští přesídlenci, byl na Smržovce založen Ochotnický spolek bratří Čapků.⁴⁴ Spontánní aktivity spojené se vznikem a působením nejrůznějších politických, společenských a zájmových organizací a sdružení byla nezanedbatelným faktorem vzájemného seznamování a navazování užších kontaktů mezi nově příchozími. Zprávy o obnově hasičských sborů a spolkového i kulturního života měly nalákat nové osídlence.⁴⁵ Výrazným aspektem rozvoje společenské a spolkové činnosti v pohraničních obcích po roce 1945 byla jejich vazba na určitá centra obce. Zpravidla šlo o hostince se společenskými sály. Majitelé těchto zařízení podporovali působnost spolků a sdružení, protože jim to přivádělo klientelu. Jiným takovým centrem byla sportovní zařízení (hřiště, tělocvičny). Zánik spousty těchto přirozených center v období všeobecné kolektivizace znamenal také často zaniknutí většiny uvedených jevů společenského života. Fakticky tak došlo ke zrušení akcí, které se po nějakém čase mohly stát určitou tradicí a místem společenské (občanské) integrace, a to

---

⁴³ Osídlování českého pohraničí od května 1945, Q. Kastner, 1996, Sociologický ústav AVČR 197

⁴⁴ BITMAN, Jan. *Jak jsme žili na Smržovce a v okolí ve 20. století*. Smržovka, 2006. 99 s.

⁴⁵ Nové osídlení pohraničí českých zemí po skončení druhé světové války F. Čapka, L. Slezák, J. Vaculík, Akademické nakladatelství CERM, Brno 2005, str. 196

ještě dříve nežli se touto tradicí staly.⁴⁶ *Byl tu kulturní dům Gustava Klimenta. Tam probíhaly nejen schůze, ale i kulturní akce, plesy, myslivecké slavnosti. Byla tu budova, která tu teď není. Ji prodali, no a ona chátrá a nic se tam neděje. No dřív to bylo kulturní centrum.*⁴⁷

Společenský a občanský život samozřejmě ani po únoru roku 1948 neskončil, nicméně měl úplně jiný charakter a zdaleka nebyl již tak spontánní a v takovém rozsahu jako bezprostředně po skončení druhé světové války a vůbec v letech 1945 – 1948.⁴⁸ *Byly tady ochotníci, sáňkaři... Tak jak to bylo za Německa, kdy všechny spolky patřily pod NSDAP, tak po roce 1948 měly všechny spolky nad sebou hlavičku KSČ. A bylo to i tak, že v každém tom spolku musel být aspoň jeden člen KSČ, který tam dohlížel, aby hlídal jejich činnost, aby ti králíkáři neudělali, já nevím co... Všechny spolky byly až do prosince 1989, jako ROH, nebo tělovýchova, pod kontrolou.*⁴⁹

Na Smržovce po válce navázali na předválečnou tradici. V té době byl společenský život v městečku velice pestrý a živý. *Za první republiky bylo spousta spolků, kolektivní život byl veliký. Dříve tu bylo desítky hospod a ty lidi tam chodili. Byly český hospody, německý i společný.*⁵⁰ Po příchodu do pohraničí, po prvních kontaktech osídlenců, docházelo k prvním českým společenským zábavám. V této době šlo více méně o neuvědomělé, spontánní společenské vyžití osídlenců, především mladých lidí.

---

⁴⁶ Osídlování českého pohraničí od května 1945, Q. Kastner, 1996, Sociologický ústav AVČR, str. 19

⁴⁷ Pan D, 70 let

⁴⁸ Osídlování českého pohraničí od května 1945, Q. Kastner, 1996, Sociologický ústav AVČR, str. 19

⁴⁹ Pan B, 81 let

⁵⁰ Pan B. 81 let

Ke kontaktům mezi lidmi docházelo nejen prostřednictvím zábav a společenského života. Velký význam měly kontakty navázané během společné práce v místních továrnách. *Já jsem se seznamoval prostřednictvím práce, v závodu. Musel jsem chodit mezi lidi, ověřit si parametry, které jsem vypracovával, musel jsem si to ověřit přímo na těch strojích. Takže jsem se bavil s lidmi, co u těch strojů pracovali. A ti lidé tady taky někde bydleli. A další, kde jsem se seznamoval s lidmi, bylo bydliště. Jako pracovník Národního výboru jsem byl pořád v kontaktu s lidmi v Dolní Smržovce. To vůbec nebyl problém ta komunikace.*⁵¹

Novoosídlenecké vesnici chyběla kulturní kontinuita, vyplývající ze stability osídlení. Obyvatelé novoosídlenecké vesnice nepokračovali v místní kulturní tradici, přerušili ji a vytvářeli si strukturu vlastní. Na původní kulturu německého obyvatelstva navazovali jen z části, především v materiální kultuře (hospodářské techniky a praktiky), v duchovní a společenské jen výjimečně.⁵²

Nový kulturní život ve Smržovce byl iniciován z vrchu. Kontinuita osídlení byla přerušena. Podstatná část obyvatelstva, která zde žila po mnoho staletí, odešla a byla nahrazena částí obyvatelstva přicházejících z naprosto jiného prostředí. Vytváření kultury ve Smržovce bylo a je záležitostí institucí, zájmových sdružení, různých spolků a organizací a taktéž individuálním přičiněním jednotlivců.

Samotný proces osidlování byl ve své první fázi zvládnut sice s nemalými problémy a s mnoha rozpornými výsledky, ale vcelku rychle. To vše se nakonec ukázalo jako relativně snadnější úkol, než následná a obtížná přestavba

---

⁵¹ Pan D, 70 let

⁵² Český lid, 71/1984, Iva Heroldová, Novoosídlenecká vesnice, str. 130

hospodářské struktury pohraničí a především asimilace sociálně, národnostně a kulturně nesourodé masy osídlenců.⁵³

Podíl nově příchozích na utváření občanské společnosti v osidlovaných regionech není zatím příliš prozkoumán.⁵⁴

Na otázku: „*Jak se navazovali nové kontakty mezi nově příchozími a starousedlíky?*“ odpovědi byly následovné: *To je těžké říct. Mě to přijde normální, jako když se někdo přistěhuje z Pardubic například. Normálně se seznamuje, jeden vplyne do města v krátké době a druhému se to nepodaří nikdy. K této otázce nevím, co bych řekl. Prostě mi to přijde normální, přirozené.*

Po roce 1989 nastává nová situace rozvoje občanské společnosti i v pohraničí. Projevuje se v aktivizaci různých společenských a politických organizací, ve vzniku občanských iniciativ a v růstu společenských kontaktů.⁵⁵

Kulturní a společenský život mizel vlivem sdělovacích prostředků. Tady se rozjíždělo ochotnické divadlo v roce 1989, ale nedopadlo to, nikdo na ně nechodil. Amatéři se nemohou rovnat profesionálním hercům a každý dnes hledá jen tu nejlepší kvalitu. A to je škoda, že není tvůrčí činnost, že zábava je jen pasivní. My jsme dříve zpívali, dnes se moje děti chytají za hlavu, když začnu zpívat. Když jsme jeli někam na výlet, tak se zpívalo, dnes mají všichni na uších sluchátka. Zde tu kulturu dělá jen pár lidí. To se s dřívějškem nedá vůbec srovnat, například když se dělaly sokolské slavnosti. Třeba hasiči občas něco

---

⁵³ Nové osídlení pohraničí českých zemí po skončení druhé světové války F. Čapka, L. Slezák, J. Vaculík, Akademické nakladatelství CERM, Brno 2005, str.201

⁵⁴ Osídlování českého pohraničí od května 1945, Q. Kastner, 1996, Sociologický ústav AVČR, str. 15

⁵⁵ Tamtéž, str. 21

dělají, ale když pořádají akci, tak se sejde jen pár lidí. Ale že by se sešla celý město, jako tomu bylo dříve, tak to ne, to už je úplně pasé.⁵⁶

„Po druhé světové válce došlo k tomu, že „obyvatelé hospodáři“ byli nahrazeni „obyvateli konzumenty“. Místní krajinu lidé obhospodařovali nebo jen konzumovali? Vzhledem k tomu, že se Smržovka nikdy neřadila k zemědělským oblastem, nebyl tento jev tak znatelný jako jinde v pohraničí. Většina respondentů, ať to byli pamětníci či nově příchozí popřípadě jejich potomci, shodně tvrdili, že s integrací novousedlíků nebyl žádný problém. Nově příchozí nejdříve navázali sociální vazby a vztah ke krajině začínali mít s postupem času.

6. Němci a Češi ve Smržovce

V této části si autor klade za úkol zjistit, do jaké míry jsou obyvatelé Smržovky schopni a ochotni identifikovat se s tradicemi a hodnotami, které zde vytvořila a zanechala německá menšina. Jestli chtějí na jejich odkaz navázat nebo se snaží o vytvoření vlastních hodnot, se kterými by se mohli ztotožnit. Cílem bude zodpovědět následující otázky: *Daří se probudit zájem obyvatel o místní historii a tradice? Daří se propojit minulost a současnost? Jakým způsobem nahlíží na minulost spojenou s německou menšinou a jak se chovají k památkám z této doby – pečují o ně, vadí jim nebo jsou k nim lhostejní?* Odpovědi na tyto otázky budou shrnuty až po poslední kapitole. Následující kapitola se tohoto tématu také dotýká, a tudíž je zbytečné dělat dva závěry k takto propojeným tématům.

Na začátku je stručně popsána historie osidlování města Smržovky. Dále pak soužití Němců a Čechů, které se vyznačovalo jak vzájemným sousedským respektem, tak ale v některých případech i vzájemnými konflikty. V této kapitole se autor taktéž zabývá odsunem německy mluvící části obyvatel.

6.1. Historie osidlování města Smržovky

Po staletí vedle sebe žili Němci a Češi bez zdůrazňování národnosti. To se změnilo až v době vzniku národnostních států, a vyvrcholilo v 1. polovině 20. století. K pochopení všech souvislostí je nezbytné stručně popsat historii osidlování.

Prvotní osídlenci hovořili německy, neboť většinou přišli z německé strany Krušných hor, ale od počátku tu žily obě hlavní etnické skupiny v Čechách, jazykově česká a německá, vedle sebe jako poddaní českého krále, podílely se na přeměně lesnatých kopců na zemědělskou půdu a sdíleli spolu nepřízně osudu i šťastnější období rozkvětu.

Ze soupisu poddaných podle víry z r. 1651 se mnoho konkrétního o panství Semily nedozvíme. Je však jisté, že obyvatelstvo bylo v předbělohorské době z největší části protestantské, a částečně zůstalo i po vypovězení evangelického faráře po Bílé Hoře. Dřevěný katolický kostel byl postaven až v závěru Třicetileté války (1618-1648). Tehdy už se obyvatelstvo začalo vlivem rekatolizačního procesu více či méně dobrovolně přiklánět ke katolicismu, jediné legální konfesi v zemi.⁵⁷

6.2. Němci a Češi ve Smržovce - minulost

Hranice mezi Čechy a Němci nebyla ve městě nikdy přesně vymezená. Žilo zde mnoho lidí, kteří hovořili plyně oběma jazyky. Jejich národnostní cítění kolísalo a někteří se vůbec nestarali o to, ke kterému etniku vlastně patří.

Za Rakouska-Uherska nebyly ve Smržovce žádné české školy, neexistovaly české spolky. Někteří čeští rodiče posílali své děti do české školy do Tanvaldu. To se po vzniku Československa změnilo. V roce 1919 byla ve Smržovce zřízena

---

⁵⁷ PAŘEZ, Jan. *Smržovka* [online]. 31.3.2009 [cit. 2010-04-17]. Historie města. Dostupné z WWW: <http://www.smrzovka.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=15132&id=1054&p1=1142>.

dvojtřídní česká škola, v roce 1920 byla rozšířena o další třídu. V následujících letech vznikla i česká měšťanská škola a škola mateřská.⁵⁸

*Před druhou světovou válkou byla Smržovka městem většinou německým. Kromě jednoznačně německých rodin zde žily i rodiny pouze české, nemalou skupinu však tvořily i rodiny smíšené. Tyto rodiny často pěstovaly svůj bilingvismus programově: děti posílaly do škol německých a jiné do škol českých, případně s jejich školní docházkou po několika letech zamixovaly.*⁵⁹

Pan Bitman uvádí: *že dříve se neřešilo, kdo je Němec nebo Čech. Nebylo totiž Čecha bez německých kořenů a totéž platilo i obráceně.*

Tady se pořádaly taneční zábavy, ale ty byly ke konci války zakázané, no oni nebyly zakázané po celou dobu války. Nám bylo tenkrát 16 let a to je zrovna věk, kdy se člověk trochu trhne. Tak tady byly zábavy, chodili tam všichni, mládež na Parkhotel, chodili tam Češi, chodili tam Němci. Co v 16 letech kluky zajímá, jsou holky. Vůbec nám nevadilo, jestli je Němka či Češka, mi uměli stejně dobře německy jako česky, nás zajímali oboje. ...to vyjadřuje vztahy, které tady tu dobu byly, při tom při všem tady nebylo takový nějaký nepřátelství mezi těmi lidmi.

Právě některé rodiny a rodiny „dvojjazyčníků“ kalkulovaly s tím, že se časy mohou průběžně měnit, a zásadně se tedy hlásily právě k té národnosti, kde to pro ně bylo momentálně výhodnější. Současně za všech režimů právě tyto

---

⁵⁸ tamtéž

⁵⁹ Jiří Odvárka, Tetička – Sarkastické non-fiction o německé ženě, která byla ve špatných dobách na nevhodných místech Evropy, str. 76, Nakladatelství Ivo Železný, Praha 2002

*rodiny nejvíce trpěly, protože čistí Němci jim vyčítali jejich češtví, a když se kyvadlo dějin zhouplo, tak zase Češi jim vyčítali to, že byli s Němci.*⁶⁰

Postupně byly zakládány české spolky. Především to byla tělovýchovná jednota Sokol, Dělnická tělovýchovná jednota DTJ. Tyto tělovýchovné spolky a také Turnverein se staraly nejen o tělesnou zdatnost svých členů, především mládeže, ale také o výchovu ideologickou a národní. Všechny spolky pořádaly veřejná vystoupení. I když takovou akci opačná strana vždy sledovala poněkud nevraživě, až do roku 1938 nedošlo při takových příležitostech k vzájemným střetům a potyčkám.⁶¹

Pamětníci uvádějí, že lidé ve Smržovce byli, po nástupu Hitlera k moci, velice silně zatíženi nacionalismem. Tyto nacionalistické nálady se však zmírňovaly díky sousedským vztahům. Lidé byli mezi sebou schopni komunikovat.

Po roce 1938 odešlo mnoho českých rodin do vnitrozemí. Pan Bitman zdůrazňuje, že ke svému odchodu nebyli nuceni násilím. Nepřátelská atmosféra zde panovala, ale nikdy nepřerostla v nějakou eskalaci násilí. Kolik Čechů odešlo, se nedá přesně určit, vzhledem k tomu, že u mnohých rodin etnická příslušnost byla nejasná a dříve také nepodstatná. Pan Bitman odhaduje množství Čechů, kteří takto odešli, na méně než polovinu.

---

⁶⁰ tamtéž

⁶¹ PAŘEZ, Jan. *Smržovka* [online]. 31.3.2009 [cit. 2010-04-17]. Historie města. Dostupné z WWW: <http://www.smrzovka.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=15132&id=1054&p1=1142>.

To, jak byli Češi a Němci promícháni, můžeme ilustrovat na příkladu pana Jana Bitmana a jeho bratra Julia Bitmana. Jan Bitman se cítí být Čechem, ale jeho bratr má blíže k německví.

Pan Bitman uvádí kuriosní příhodu, která se udála v jejich rodině. *„Můj strýc Julius sloužil u Wehrmachtu v Liberci a zde se do války vůbec nedostal. Můj otec byl také u Wehrmachtu, bojoval na východě a dezertoval, přešel frontu a vrátil se s armádou generála Svobody. Po válce se tito dva potkali, jeden byl v ruské uniformě, a druhý s bílou páskou... Takové byly tehdy poměry. To je úplná absurdita, tohle to.“*

Do způsobu přidělování a odebrání domů zasahovala také korupce. *„Nějaká korupce v tom taky určitě byla. Už tehdy byla neodhalitelná, a dneska už by se to vůbec nedalo vyšetřit. Byly i takové případy, že tamhle nějakému příbuznému ze Smržovky a ten na to měl vliv, se líbil tamten barák, tak ty Němci museli z toho baráku pryč. Tamten barák se nikomu nelíbil a ty Němci tady zůstali.“⁶²*

„Neodstěhovali se všichni antifašisti. Ti, kteří byli komunističtí funkcionáři a funkcionáři sociální demokracie měli nárok se odstěhovat do Německa s veškerým majetkem. Když tu měli barák, tak dostali nějaký podobný v Německu, především v NDR. Pak tu taky zůstalo mnoho lidí, kteří byli specialisté v nějakém oboru. Stávalo se, že byli lidé, kteří měli kamaráda, který o něm prohlásil, že je specialista, aniž by tím specialistou byl, a tudíž zde mohl zůstat.“⁶³

---

⁶² Pan B, 81 let

⁶³ Pan B, 81 let

„Těsně po skončení války odešlo mnoho Němců. Hlavně ti, co věděli, že něco udělali. Do června bylo takovéto divoké vyhánění. Pak byl klid a připravoval se organizovaný odsun. V době divokého vyhánění bylo spousta nelidský činů. Například vyhnali Němce za Harrachov v domnění, že je tam Německo. Ale tam už byli Poláci. Tak se vrátili nazpátek a dost jich nepřežilo.“⁶⁴ Tzv. „pionýrské období“ osídlování pohraničí, které probíhalo převážně živelně, spontánně a bez centrálního řízení, na principu svobodného rozhodnutí jedinců a jejich rodin, trvalo zhruba od května do poloviny září 1945. S tím spojené násilné vyhánění Němců postupovalo shodně se zajišťováním jejich podniků, obytných objektů, zemědělských usedlostí a movitého majetku.⁶⁵

Pamětníci zdůrazňují, že v mnoha případech byl výraznější susedský individuální přístup, nežli plošné řešení. „Kolikrát se stávalo, že jeli do Rychnova a vytáhli lidi, kteří už byli připraveni k odsunu a přivezli je zpátky na Smržovku. Myslím, že je docela raritní takovýto přístup. Tady to bylo všechno mírnější.“⁶⁶

Samozřejmě tu nějaké rozpory byly. Rozpory mezi Čechy a Němci, levicí a pravicí, atd. Napadá mě jeden příklad, který tento vztah velice dobře ilustruje. V 20. letech byla celkem konjunktura, a každý exportér byl neustále ve styku s výrobcí. V té době telefony běžné nebyly. A aby byl zajištěn nepřetržitý kontakt, vždy když bylo potřeba, tak každá firma měla svého poslíčka. A ten nedělal nic jiného než, že celý den pendloval mezi výrobcí a obchodníky se vzkazy. A jeden ten exportér si sebou přivez Japončika, malého a ten dělal

---

⁶⁴ Pan B, 81 let

⁶⁵ Nové osídlení pohraničí českých zemí po skončení druhé světové války F. Čapka, L. Slezák, J. Vaculík, Akademické nakladatelství CERM, Brno 2005,

⁶⁶ Pan B, 81 let

poslůčka. Obchodník to měl jako kuriozitu. A když ho zaměstnával jeden, tak proč by ho neměl mít i druhý. Tak že za chvíli tu bylo těch Japončků několik, kteří pracovali jako poslůčkové. Až najednou přišli na to, že to nejsou žádní prostí poslůčci, ale studovaní lidé, inženýři. Do fabrik byli vysláni z toho důvodu, aby vyčistili vše, co bylo potřeba. A když to vyšlo najevo, tak toho jednoho dav zlynčoval takovým způsobem, že to ten Japonec nepřežil, a ti zbylí Japonci utekli. Na Nové Vsi byl ještě nevěstinec s Japonkami, to všechno patřilo do té průmyslové špionáže. A když se na to přišlo, tak si všichni dávali pozor, aby se něco takového nezopakovalo, tak že v tomto ohledu byli všichni jednotní a všechny rozpory zmizely.⁶⁷

Odešlo také mnoho Němců, kteří nemuseli odejít. To bylo z důvodu spojování rodiny. A dalším důvodem bylo také to, že především díky americké pomoci začalo být ekonomicky zajímavější být v Německu než tady.⁶⁸

Zbylé starousedlické německé obyvatelstvo mělo jen v některých lokalitách především v průmyslových oblastech určitý vliv na poválečný vývoj.⁶⁹ Obyvatelé novoosídleneckých vesnic na původní kulturu německého obyvatelstva navazovali jen z části, v duchovní a společenské jen výjimečně. S určitým omezením, a pokud to poválečné poměry dovolily, pokračovali v ní zbylí Němci.⁷⁰

---

⁶⁷ Pan B, 81 let

⁶⁸ Pan B, 81 let

⁶⁹ Český lid, 71/1984, Iva Heroldová, Novoosídlenecká vesnice, str. 132

⁷⁰ Tamtéž, str. 135

Na přelomu 40. a 50. let byl na Smržovce založen Německý kulturní spolek. *Tady se po válce udělal Deutsche Kulturverband, který více méně pokračuje až doposud. Nějaké dotace mají z Německa. Schází se, tancují, zpívají, čtou, pořádali plesy. Já myslím, že to je v pořádku, že to tu funguje. V rámci spolku chodí na výlety. Manželka, která německy neumí, tak ji pozvali, jela s nimi. Žádná konfrontace není. Většina lidí, kteří tam jsou, se pokládají za občany tohoto státu. Takovou tu nenávist rozdmýchávali příchozí z jihu, ne místní a nám ty Němci, jako sousedi, nic zlého neudělali.*⁷¹

6.3. Němci a Češi ve Smržovce – současnost

Členy Německého kulturního spolku je většina místních Němců. Spolek pořádá kulturní akce, společenské oslavy a výlety. Je tu neustále čilý oboustranný cestovní ruch mezi zdejšími občany – Němci a Čechy – a jejich příbuznými a známými v Německu.⁷² *To je naprostá rarita. Nevím, že by ještě někde něco podobného na území Československa existovalo. To taky svědčí o těch poměrech mezi Čechy a Němci, že něco takového mohlo existovat.*⁷³

*Ještě dneska se mluví německy. My chodíme na pivo, 6 kamarádů: 3 jsou Češi a 3 Němci, spolu se bavíme česky, ale když mezi nás přijde Němec, automaticky přepínáme do němčiny.*⁷⁴

---

⁷¹ Pan B, 81 let

⁷² BITMAN, Jan. *Jak jsme žili na Smržovce a v okolí ve 20. století*. Smržovka, 2006. 99 s.

⁷³ Pan B, 81 let

⁷⁴ Pan A

6.3.1. Partnerské město Weidenberg

Nejaktivnějším oficiálním partnerem je německé město **Weidenberg**. Prohlášení o spolupráci byla podepsána 2. 5. 1998 ve Weidenbergu a následně 18. 9. 1999 ve Smržovce.⁷⁵

Velká část Němců, kteří odsud odešli, se usadilo v Kaufbeuren.⁷⁶ Amerika měla zájem na tom, aby ti Němci, kteří odsud odejdou, byli roztroušeni po celém Německu, aby se někde neutvořila nějaká komunita, kde jsou všichni po hromadě a kde budou mít nějakou sílu. Toto se Američanům více méně podařilo, až s jednou výjimkou. A tou výjimkou je právě Kaufbeuren. V objektech bývalých muničních skladů se usadilo mnoho lidí z Jablonecka. S pomocí spolkové vlády se utvořila velká skupina lidí z Jablonecka a chtěli dokonce založit samostatné město Neugablonz, což tamější Němci nepovolili. Nyní je Neugablonz součástí Kaufbeuren. Tam také vznikl nový průmysl. Všechno, co bylo zde, se tam také obnovilo. Dalším místem, kde žijí lidé pocházející z Jablonecka je město Weidenberg. Tam žije mnoho Němců, ale ti jsou zase většinou protestanti, v tom je ten celý rozdíl.⁷⁷

Oni přijedou každý rok před Vánoci. Ve Smržovce se každoročně koná městská slavnost na náměstí. Mají tu stánek, ve kterém prodávají ryby. Zajímají se o všechno dění ve Smržovce. A v zimě zase oni mají u nich nějaký Fest a lidé ze

---

⁷⁵ PAŘEZ, Jan. *Smržovka* [online]. 31.3.2009 [cit. 2010-04-17]. Historie města. Dostupné z WWW: <http://www.smrzovka.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=15132&id=1054&p1=1142>.

⁷⁶ Kaufbeuren je město nacházející se v jižním Bavorsku v kraji Algeu.

⁷⁷ Pan B, 81 let

*Smržovky tam jezdí. A ty vztahy jsou velmi dobrý, lidi jsou rozumní, pohovoříme s nimi.*⁷⁸

O kontakty se zahraničím se stará Partnerský spolek města Smržovka. Kromě bavorského města Weidenberg byla dojednána smlouva o partnerství s francouzským bretaňským městem Plouhinec. Občas se organizují výměnné návštěvy občanů partnerských měst.⁷⁹

---

⁷⁸ Pan B, 81 let

⁷⁹ BITMAN, Jan. *Jak jsme žili na Smržovce a v okolí ve 20. století*. Smržovka, 2006. 99 s.

7. Vztah místních lidí ke krajině

7.1. Kulturní a krajinné symboly

Už od pradávna lidé vytvářeli a udržovali kulturní a krajinné symboly. Tím, že do prostoru zasazovali předměty jim známé a blízké, přetvářeli krajinu v cosi srozumitelného a pochopitelného. Takovými symboly jsou i místa paměti. Jedná se o místo, které je nějak upraveno pro připomenutí určité události (např. umístění pamětní desky stavbou pomníku, nebo udržováním ve smyslu anglického slova sanctuary).⁸⁰

To, jakým způsobem pečují, udržují a obnovují památky, je dle mého soudu jedním z kritérií, jak zjistit existující či neexistující pouto místních lidí ke krajině a zkoumané lokalitě.

Oblasti nacházející se v Sudetech jsou popisovány jako místa, ve kterých žijí lidé bez užšího a intimnějšího pouta ke krajině. Tento problém samozřejmě nelze generalizovat a každá oblast se potýká se svými specifickými problémy.

V této kapitole si kladu za cíl zodpovědět následující výzkumné otázky: „Jaké kulturní symboly v krajině zůstaly nebo se obnovily a jestli se při obnově postupovalo s citlivostí vůči tradicím a hodnotám?“ „Pěstují místní lidé vzpomínkovou kulturu a pečují o místa paměti osobně?“

---

⁸⁰ V. Houžvička, L. Novotný, Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí, Sociologický ústav AVČR, Praha 2007, str. 60

K prostoru náleží také určitý systém věcí a objektů. Skupina, která je nositelem kolektivní paměti, směřuje k tomu, aby si vytvořila a zajistila místa, která slouží k udržení vzpomínek. Tato místa jsou symbolem její identity.⁸¹

K obrazu české kulturní krajiny neodmyslitelně patří kostely, kostelíky a kaple. Ve Smržovce se nachází chrám Archanděla Gabriela. Chrám je nejvíce viditelným symbolem města, i přes to, že se nenachází v centru.

Chrám vyniká monumentální a zajímavou barokní architekturou. Pozdně barokní kostel byl postaven v letech 1765 – 1781 architektem A. Schmidem. Kostel je architektonicky bohatě členěn, s kvalitním barokním a klasicistním mobiliářem. Chrám je považován za jedno z nejkrásnějších děl barokní architektury v okrese, výhodně situované na návrší nad obcí s širokým rozhledem k Tanvaldu a Příchovicím. V dubnu roku 1967 bylo silně poničeno požárem, který pohltil střechy, roztavil zvony a poškodil klenby.⁸²

V současné době se chrám postupně opravuje. V jeho prostorách se pořádají koncerty a uskutečňují se sbírky. Z výtěžků z těchto akcí je financována oprava kostela.

Jak uvádí autor v knize Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí „mají církevní památky široký potenciál v tom smyslu, že mohou sloužit jako místa paměti pro obě etnika (Němce i Čechy).“⁸³ *Tady na hřbitově se zastavím pokaždé, když přijedu do Smržovky. Na tomto hřbitově je pochováno mnoho mých předků. Je to krásný hřbitov. A taky jedna z mála připomínek na to, že zde dříve žili Němci. Ve Smržovce to už není vůbec poznat.*

---

⁸¹ Jiří Šubrt, Problém času v sociologické teorii, UK, Praha, nakladatelství Karolinum 2000, str. 39

⁸² SCHEYBAL, Josef; BENEŠ, Bedřich; SCHEYBALOVÁ, Jana. *Památky Jablonecka*. Liberec : Severočeské muzeum, 1969. 68 s.

⁸³ Tamtéž, 121

*Ale tady ano, je to vzpomínka, která by se měla uchovat.*⁸⁴ Pokud Němci opraví sudetský kostel, pomohou památce přežít další století, ale místní komunita to nepřijme, nesemkne ji ten dar krásným tvořivým způsobem, ale spíš opatrnou nedůvěrou vůči „cizincům“ s domovským právem.⁸⁵ *Podle mě je to jen prostředek k tomu, aby se Němci nějakým způsobem dostali zpět. Samozřejmě to nebylo dobré, co se stalo po válce. Ale na druhou stranu je to už uzavřená kapitola a oni to vědí. A můj názor je, že finančně přispívají na opravu památek jen z toho důvodu, aby si tu zase vytvořili nějaký vliv.*⁸⁶ V poválečné euforii nepřicházelo v úvahu spojení s němečtvím a vše nakonec vyústilo ve značnou devastaci náboženských a obecně kulturních památek – kostelů, far, klášterů, hřbitovů, soch apod. V některých případech šlo o živelné ničení, v jiných zase o nedbalost a laxnost ve vztahu k církevním a kulturním památkám.⁸⁷ Ve Smržovce byla nejvýznamnější památka zničena neopatrnou manipulací s ohněm. Při vypalování trávy se oheň vymkl kontrole a přeskočil na stavbu kostela.

V blízkosti chrámu se nachází hřbitov. Podle vyprávění pamětníků muselo v době, kdy přišli Němci, všechno české pryč (české nápisy na domech, obchodech, apod.). K tomu samému došlo po skončení války, s tím rozdílem, že naopak pryč muselo všechno německé. Jediné, co zůstalo zachováno po obě období, byl hřbitov.

---

⁸⁴ Paní F., 74 let

⁸⁵ Václav Cílek, *Krajiny vnitřní a vnější*, Dokořán 2005, Praha, str. 116

⁸⁶ Pan G, 67 let

⁸⁷ *Nové osídlení pohraničí českých zemí po skončení druhé světové války* F. Čapka, L. Slezák, J. Vaculík, Akademické nakladatelství CERM, Brno 2005, str.197

V tomto roce je naplánována na hřbitově rekonstrukce dvou pomníků. Prvním je pomník V. Kozákové a Pomník ubitým při pochodu smrti na místním hřbitově.⁸⁸

Člověk „přijímá“ okolní prostředí a soustřeďuje je do staveb a věcí. Věci tedy „vysvětlují“ prostředí a činí jeho charakter zjevným. Tím i věci nabývají svůj význam. V tom spočívá funkce detailu v našem prostředí.⁸⁹

Obyvatelé Jizerských hor stavěli v krajině, na památku zemřelému či k připomenutí určité události, kříže. Převažoval typ kovaného kříže s plechovým korpusem na jednoduchém žulovém postavci. Později kovaný kříž nahrazovali litinovým. Do žulového soklu býval vytesán pouze letopočet nebo iniciály stavebníka.⁹⁰

Ve Smržovce se snaží opravovat křížky a „*splatit tak malý dluh předchozím obyvatelům.*“⁹¹ Opravy jsou financovány z různých zdrojů. Například na obnovu křížku stojícího na rohu Jablonecké ulice přispěl Česko-německý fond budoucnosti, další finanční prostředky přidal Partnersky spolek Smržovka a Rammenauer Heimatverein.⁹² Ale jsou i případy, kdy jsou křížky opraveny svépomocí. Příkladem může být křížek ve Zvonkové ulici.⁹³

Zatímco ve vlasteneckém 19. století byly centrem pozornosti návštěvníků středověké hrady odkazující k hrdé, rytířské minulosti, tak nyní pozorujeme

---

⁸⁸ Smržovský zpravodaj. 2010, 04, str. 4

⁸⁹ NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci*. Praha : Odeon, 1994. 16 s.

⁹⁰ SCHEYBAL, Josef; SCHEYBALOVÁ, Jana . *Lidová kultura severních Čech*. Liberec : RK, 2006. 33 s.

⁹¹ Smržovský zpravodaj 11/2008, str. 13

⁹² tamtéž

⁹³ Tamtéž

posun od nacionálně chápané krajiny ke krajině „ekologické, harmonizující a mytické“. Je proto správné věnovat pozornost památným stromům a drobným sakrálním i profánním objektům citlivě zasazeným do krajiny. Právě jimi velmi často začíná citová vazba ke krajině domova, jež nakonec vyústí ve vyvážený vztah k životnímu prostředí.⁹⁴ Nedaleko Smržovky leží pramen Nisy. V roce 1980 byl u pramene vystavěn pomník. V roce 2010 bude díky Novoveskému okrašlovacímu spolku odhalena nová deska a most přes řeku Nisu. Jedná se o jediný most tohoto druhu přes řeku Nisu. Právě kamenné mosty jsou jednou z architektonických zvláštností tohoto kraje. Od 19. století se začaly břehy vodních toků vyzdívát lomovým kamenem z balvanů v okolí a propojovat žulovými mostky.⁹⁵

Z hlediska kulturní a sociální paměti v krajině došlo k něčemu, co bychom mohli nazvat násilím na paměti a jejím přetrváním. Snaha o úplnou likvidaci kulturních struktur připomínajících minulé obyvatelstvo smetla mnohde sídelní strukturu vůbec a přežily obvykle jen solitérní krajinné prvky, většinou vysazené stromy, aleje, kamenné snosy na polích a podobně. Přesto se nepodařilo sudetskou krajinu v tomto kulturním, sociálním ani historickém smyslu zcela vymazat. Stále oslovuje a přitahuje svou pročištěnou krásou přírody i odpuzuje svou nedostupností a tvrdými podmínkami k životu i svou opuštěností.⁹⁶ *Do Jizerských hor jsem začal jezdit už začátkem 70. let. Vždycky mě fascinovaly. Ze začátku jsem sem jezdil jen občas. Ale postupem času jsem se musel vracet stále*

---

⁹⁴ Václav Cílek, *Krajiny vnitřní a vnější*, Dokořán 2005, Praha, str. 48

⁹⁵ Lidová kultura severních Čech, J. V. Scheybal, J. Scheybalová, str. 43, Nakladatelství RK, Liberec 2006

⁹⁶ MATĚJKA, Ondřej; MIKŠÍČEK, Petr; SPURNÁ, Susanne. *Proměny sudetské krajiny*. Praha: Antikomplex, 2006.

*častěji. No a ke konci 90. let jsem se usadil natrvalo. Proč, to ani nevím. Začal jsem mít pocit, že sem stále více patřím.*⁹⁷

Vytvoření optického a duchovního středu teritoria, vymezení jeho hranic, pojmenování krajiny pomístními názvy a polidštění krajiny pomocí příběhů a pověstí vážících se k určitému místu, to jsou způsoby, jak dosáhnout pocitu domova.⁹⁸ *Každý domorodec ví, kde se ve Smržovce nachází návrší Kedr, jehož pojmenování je novějšího původu. Zato starší názvy upadají v zapomnění, jako například samota Na Stráži, která stojí při cestě k sedlu Vrchůra, se původně nazývala Bensdorf. Byla to posměšná přezdívka pro nejvýše položené chalupy blíže myslivny, v nichž žili čihaři.*⁹⁹

Jizerské hory jsou poseté křížky a pomníčky. Každý takovýto křížek či pomníček má svůj osobitý příběh. Existuje řada organizací¹⁰⁰, které se zabývají vyhledáváním a záchranou drobných památek Jizerských hor. Například příběh památného stromu „Obrázková jedle“, který dříve stával nedaleko Smržovky, se dochoval díky Herbertu Endlerovi, který je členem Spolku Patron. Ten vyhledal pamětníky a příběh zaznamenal.

Tato jedle platila ve své době za nejstarší strom v širém okolí. Stála na západním svahu Bukové hory (850 m.n.m.) těsně u staré Kostelní cesty (Kirchweg) vedoucí přes Lučany (Grund) do Smržovky. Název "Jedle u obrázku" nebo "Obrázková jedle" je odvozen od svatého obrázku upevněného na jejím kmeni, na kterém je namalován výjev "Přijetí Panny Marie do nebe". Když se

---

⁹⁷ Pan H, 52 let

⁹⁸ Václav Cílek, Krajiny vnitřní a vnější, Dokořán 2005, Praha, str. 43

⁹⁹ Vítejte ve Smržovce, nakladatelství Jakoubě, 2003, str. 3

¹⁰⁰ Pomníčky Jizerských hor, <http://pomnicky.haufer.com/> nebo Spolek Patron, <http://patron.bdnet.cz/>

před více než devadesáti lety vracela jistá paní Görnerová (přezdívaná "Görner-Mühlsche") z Pouti v Tanvaldu domů, přepadly ji znenadání pod tímto stromem porodní bolesti a na místě porodila zdravého chlapečka. Na památku a z vděku, že všechno dobře dopadlo, nechala na strom upevnit, na plechu malovaný, svatý obrázek. Od té doby se mohutné jedli říkalo "Obrázková".¹⁰¹

Smržovka se může pyšnit mnohými architektonickými zajímavostmi. Součástí výzkumu byla snaha zjistit od respondentů místa, kterých si nejvíce cenní, která pro ně mají největší hodnotu. Na otázku „Kam vedete návštěvy, když za Vámi přijedou do Smržovky?“ respondenti často uváděli podobné lokality: 30 metrů vysoká skalní skupina zvaná Vyhlídka. Vyhlídka se zvedá přímo nad středem Smržovky a je to jedna z dominant města. Vyhlídce se dříve říkalo Finkstein a vrchol nebýval porostlý lesem. Když byl v roce 1898 založen místní odbor Německého horského spolku, stalo se jeho prvořadým cílem zpřístupnění vyhlídkových skal.¹⁰² Další často uváděnou památkou je smržovský viadukt. Jedná se o stavebně-technickou památku, která byla postavena v relativně krátké době (v letech 1983 – 1984) s pomocí italských specialistů. Viadukt je postaven z žulových kvádrů. Viadukt o délce 123,5 metru ve výšce 26,5 metru přemostňuje hluboké údolí. Má devět oblouků a pod jedním z nich je vedena silnice.¹⁰³

---

¹⁰¹ Patron [online]. 2006 [cit. 2010-06-02]. Patron. Dostupné z WWW: <<http://patron.bdnet.cz/>>.

¹⁰² Vítejte ve Smržovce, nakladatelství Jakoubě, 2003, str. 17

¹⁰³ tamtéž, str. 3

7.2. Symbolika města

Ze strany představitelů města je patrná snaha o posilování pocitu sounáležitosti obyvatel k místu. Tato snaha se projevuje krom jiného také ve vytváření nových symbolů města, jako je například zhotovení nového kroje. A kromě vytváření symbolů nových je patrná snaha o důsledné užívání stávající symboliky. Se symboly města, především se znakem, je téměř nemožné se neseťkat. Symbol města Smržovky je ve svém zpracování, to se týče jak motivu, který koresponduje i s názvem města, tak i kombinací barev, symbolem velice výrazným. Ve Smržovce asi těžko naleznete člověka, který by netušil, co má ve znaku město, jehož je obyvatelem. Tato znalost určitě není samozřejmá u většiny obyvatel českých měst. Mnoho obyvatel vůbec netuší, co má jejich město ve znaku nebo si vzpomenou jen matně.

7.2.1. Smržovský kroj

Smržovský kroj vznikl roku 2004. Podle autorky kroje Soni Horáčkové, přáním bylo, aby se navázalo na určitou dřívější tradici. To však nebylo možné. *Hledali jsme společně s pracovníky městského úřadu v archivech a nenašli jsme nic, co by lidi v oblečení spojovalo. Pouze jednotlivé spolky, například cyklisté a podobně, měly stejné úbory. Ty se však jako kroj nehodí. Když jsme zjistili, že z archivu se nedá nic použít, nechala jsem se inspirovat městskou vlajkou a znakem*¹⁰⁴ Nápad darovat Smržovce kroj se zrodil v hlavě starosty Vladimíra

---

¹⁰⁴ Smržovský zpravodaj, 10/2004

Kahánka. Smržovka má řadu partnerských měst v zahraničí. A starosta si při různých slavnostech všiml, že pouze Smržováci se nemohou pochlubit vlastním krojem a pouze oni vystupují v civilu.¹⁰⁵ Kroj lze spatřit v ulicích Smržovky při různých, povětšinou městských, slavnostích. Podle jedné obyvatelky Smržovky se kroj ujal spíše u představitelů města, než u jejích obyvatel. Podle ní je hlavním důvodem vysoká cena kroje.

7.2.2. Znak města Smržovky

Když byla Smržovka 23. května 1905 povýšena na město, obdržela současně od císaře Františka Josefa I. i znakové privilegium. Jeho originál je dodnes uložen na městském úřadě. Znak města Smržovky tvoří modrý štít, jehož patu vyplňuje zelený trávník. Z trávníku mezi čtyřmi stejně rozloženými kapradinami vyrůstá velký smrž v přírodní barvě. V pravém i levém horním rohu štítu je po jedné šesticípé zlaté hvězdě. Jde tedy o mluvící znak, čili takový, jenž nese ve své symbolice jméno nositele. Znak mluví česky i německy, neboť výraz pro houbu smrž je obsažen jak v českém názvu Smržovka, tak v novějším německém Morchenstern (Morchel = smrž). Zároveň je tu odkaz i na starší německý výraz Morgenstern (= hvězda jitřenka) v podobě hvězd.¹⁰⁶

---

¹⁰⁵ PAŘEZ, Jan. *Smržovka* [online]. 31.3.2009 [cit. 2010-04-17]. Historie města. Dostupné z WWW: <http://www.smrzovka.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=15132&id=1054&p1=1142>.

¹⁰⁶ tamtéž

7.3. Regionální identita

Pro pochopení významu místa pro lidi žijící ve Smržovce je nezbytné věnovat se regionální identitě. „*To jak ji chápou, jestli si ji uvědomují, jestli je pro ně důležitá? Má pro ně prostor okolo nich význam, a jaký? Jak široce tento prostor vnímají (je to přilehlá ulice, celé město Smržovka, Jizerské hory, Liberecký kraj,...)?*“

Pocit ztotožnění s prostorem je naplňován prožitky s vlastním sociálním okolím, s možností komunikace, sounáležitosti a jistoty. Z hlediska formování regionální identity je zřejmě nejvlivnější dimenze „žitého prostoru“, označená jako prostor praxe. Postihuje místo realizace každodenních rutinních a dalších často a opakovaně provozovaných činností. V závislosti na jejich povaze a vnímání této povahy pak může být „žitý prostor“ vymezen velice úzce (bydlištěm, ulicí, obcí, místem práce apod.) nebo naopak spíše široce, pokud se v těchto aktivitách objevuje např. cestování za prací, školou, zábavou, nákupem apod.¹⁰⁷ Mluvíme-li o sobě, často hovoříme o místu, kde jsme se narodili, prožili dětství, zažili nejrůznější dobrodružství. Mluvíme o místu, kde pracujeme, bydlíme a vychováváme své potomky.¹⁰⁸

To jak široce člověk vnímá prostor kolem sebe, se během života mění. Závisí to na tom, v jaké životní fázi se dotazovaný zrovna nachází. Jestli ještě studuje,

---

¹⁰⁷ V. Houžvička, L. Novotný, Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí, Sociologický ústav AVČR, Praha 2007, str. 60

¹⁰⁸ ROUBAL, Ondřej . *Socioweb* [online]. 2009 [cit. 2010-06-01]. Když se řekne identita. Dostupné z WWW: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=149&lst=115>>.

pracuje nebo je v důchodu. V tomto směru byla také rozdílná situace před rokem 1989 a po roce 1989. Před rokem 1989 byl žitý prostor vymezen spíše úzce. Často se stávalo, že místo zaměstnání lidí bylo nedaleko jejich bydliště. Lidé se potkávali i na pracovišti, i v místě bydliště. Byli jak spolupracovníky, tak sousedy. Po roce 1989 se situace změnila, protože většina výrobních podniků ve Smržovce postupně zanikla. Lidé začali za prací dojíždět. Stejně je to i se zábavou a nákupy. *Dříve bylo v Dolní Smržovce několik obchodů. Dnes už většina lidí jezdí za nákupy a kvůli různým službám do velkých nákupních center do nedalekého Tanvaldu.*¹⁰⁹ Při rozhovorech s respondenty byla patrná spojitost mezi šíří jejich žitého prostoru a vnímáním regionální identity. Lidé, kteří jezdili za prací nebo do školy do blízkých center nebo po určitou dobu žili na jiném místě, vnímali prostor ve větší šíři. Například člověk, který pracoval v Jablonci nad Nisou, když mluvil o svém okolí, tak často říkal *zde na Jablonecku*. To samé, ovšem v daleko menší míře, bylo v případě Liberce, *v Libereckém kraji*. Nejčastěji byla slyšet spojitost Smržovky s Jizerskými horami. *Když někomu řeknu, že jsem od Jablonce, tak si to místo vůbec nedokáže zařadit. Ale jakmile řeknu, že jsem z Jizerských hor, tak už mu v hlavě najede jasná představa.*¹¹⁰ Například spojitost mezi svým prostorem a Euroregionem Nisa nezmiňoval nikdo. *Nemyslím, že by nás v tomto ohledu něco spojovalo. Je to vytvořené uměle, kvůli Evropské unii a dotacím. Příjemné jsou třeba slevy vlakem do příhraničních oblastí, ale to je tak všechno, co by se mě mohlo v tomto ohledu týkat.*¹¹¹

---

¹⁰⁹ Pan D., 70 let

¹¹⁰ Paní I., 26 let

¹¹¹ Paní J., 41 let

V souvislosti s českým pohraničím je předpokládána implicitní hypotéza, že zde žijící lidé se ve své většině vyznačují slabší regionální nebo lokální identitou.¹¹²

*Jak by mohli být tady doma, když přišli z jiného prostředí, pili z cizího hrnku a spali v peřinách s cizím monogramem.*¹¹³ Právě stabilita a kontinuita vytvářely pocit spolupatřičnosti k vesnici, k její přírodě, krajině a lidem.¹¹⁴

Nedostatečné občanské kontakty a jejich značná formálnost negativně ovlivnily formování pocitu občanské a často i sousedské sounáležitosti nového obyvatelstva v pohraničí. Přesto se i v těchto podmínkách postupně utvářelo vědomí pocitu domova a regionální příslušnosti.¹¹⁵ *Když mi rodiče vyprávěli o jejich příchodu do Smržovky, o prvních letech, tak se nikdy nezmiňovali, že by měli nějaké problémy se začlenit. To spíše naopak. Přátelské vazby měli i v práci, i v okolí bydliště. Asi je to tím, že Smržovka sice je město, ale charakterem spíše připomíná velkou vesnici, myslím těmi vazbami mezi lidmi a kontakty. Není to tak anonymní jako ve větších městech. Další důvod také vidím v tom, že Smržovka byla průmyslová lokalita. Byly tu veliké továrny. Lidé se potkávali v práci i ve městě. Všechno se to dělo na malém prostoru. To se ani nemohlo obejít bez kontaktů. V zemědělských oblastech si lidé pracují na polích, třeba celý den nikoho nepotkají, jen večer nebo o víkendech. Tam se asi kontakty navazují těžkopádněji. Ale tady to šlo tak nějak samo od sebe.*¹¹⁶

---

¹¹² Osídlování českého pohraničí od května 1945, Q. Kastner, 1996, Sociologický ústav AVČR, str.

¹¹³ Pan C.

¹¹⁴ Český lid, 71/1984, Iva Heroldová, Novoosídlenecká vesnice, str. 132

¹¹⁵ Osídlování českého pohraničí od května 1945, Q. Kastner, 1996, Sociologický ústav AVČR, str. 21

¹¹⁶ Paní K., 61 let

Vztah obyvatel Smržovky k místu

V případě oblastí nacházejících se v pohraničí se mluví o tom, že lidé, kteří přišli po válce, nemají vztah k místu. Že tato citová vazba je znatelná až u druhé a třetí generace, což znamená 70. - 80. léta. A že první generace přistěhovalců se sžije s prostředím teprve ke stáru. To, že se sžijí s prostředím, je díky jejich dětem a vnukům, kteří se do nového prostředí už narodili a mají k místu přirozené citové a sociální vazby. *Já bych to tak neviděl. To je velice individuální. Na jiných místech republiky to tak asi je. Ale zde myslím, že to tak nebylo. Myslím, že je to tím, že Smržovka byla tak promíchaná. Tady nejsou žádné problémy se sousedskými vztahy. Že bych měl problém se sousedem, to není. Buďto jsme kamarádi, tak si popovídáme, když ho potkám, a když nejsme kamarádi, tak se jen pozdravíme, ale žádná nevraživost. V Sudetech poznáte první generace přistěhovalců – buď ke krajině nemají vůbec žádný vztah, nebo ji začnou objevovat až ke stáru. Druhá a třetí generace se tady narodila a už je tu doma. Začínají vlastnit krajinu a krajina začíná vlastnit je.¹¹⁷ Je fakt, že upadla hrozně ta morálka. My jsme řešili pořád na Národním výboru, že si lidé zřídili skládku, kde se jim zachtělo. Ale nevím, nějak jsem nevnímal, jestli to byli starousedlíci nebo novousedlíci. Ale řekl bych, že to byla taková ta upadlá morálka. Člověk by to spíš přičítal válečnému působení, že ta morálka pořádkumilovnosti upadala. To se nedá upřít. My jsme dělali všelijaké brigády na úklid. Nepořádek tu byl, ale nevím, jestli to bylo u starousedlíků nebo novousedlíků, to jsem tehdy nevnímal. Honily se plány výroby a už se neřešily věci kolem.¹¹⁸*

---

¹¹⁷ Václav Cílek, Krajiny vnitřní a vnější, Dokořán 2005, Praha

¹¹⁸ Pan D., 70 let

Iva Heroldová uvádí, že i náhodný návštěvník mnohé novoosídlenecké vesnice poznal ještě dlouho po skončení 2. světové války a v některých místech je to poznat dodnes, že není ve vesnici starousedlické. Na první pohled upoutala pozornost malá upravenost veřejných prostranství, nedostatečná péče o veřejné budovy, včetně historických památek.¹¹⁹ *Já si třeba vzpomínám, to je takový dobrý příklad, že když jsem jezdil do práce, tak jsem ráno čekal na autobus a každé ráno jsem koukal na hospodu U Ráje a tam byl okapový žlab, který se zlomil a dvoumetrový okap tam visel, klimbal se ve větru a nebyl nikdo, kdo by to zpravil, centrála Správy restaurací a provozoven byla v Jablonci. Tak to tam viselo tak dlouho, než to spadlo a leželo to tam na zemi. To je takový typický příklad toho chybějícího vztahu k místu. Takových příkladů můžu uvést spousty. Například Klášter, fabrika, kterou postavil fabrikant Priebisch. Ten měl cit k tomuto prostředí. On nechal udělat takovou nádhernou fasádu na té fabrice. Přišel nový režim, a kdepak byly peníze na novou fasádu a přitom se tam vyrábělo a nechalo se to zchátrat. Na to peníze nebyly, ale postavit pomník ve Velkých Hamrech, na to peníze byly.*¹²⁰

Ne vždy chráníme tu krajinu, která nám přináší užitek, ale téměř vždy jsme citliví ke krajině, kde se cítíme doma a kterou máme rádi.¹²¹ *Zemědělství tu nikdy nebylo nějak extra rozšířené a ani nikdy nebude. Nejsou tu podmínky k tomu. S průmyslem to také vidím bledě. Bylo by sice výborné, kdyby se podařilo zase rozběhnout zdejší fabriky, ale k tomu jsem dost skeptická. Jediné,*

---

¹¹⁹ Český lid, 71/1984, Iva Heroldová, Novoosídlenecká vesnice, str. 130

¹²⁰ Pan D., 70 let

¹²¹ Václav Cílek, Krajiny vnitřní a vnější, Dokořán 2005, Praha, str.43

*co nám zbývá, je ten cestovní ruch. Na ten je nutné se zaměřit. A s tím je samozřejmě nutné se učit ochraně přírody. Když tu bude špína, tak sem samozřejmě nikdo jezdit nebude. Většina lidí se chová dobře k přírodě tady. Ale pořád je spousta lidí, kteří si po sobě neuklidí. Oni už nezačnou mít respekt k přírodě. Ale myslím si, že by mohli začít mít respekt k lidem tady, ke svým sousedům. Když vidí, že uklízíme, že třídíme odpad, možná se začnou stydět za svoje chování a začnou se chovat více ekologicky.*¹²²

Poznat vztah lidí k přírodě výzkumem veřejného mínění je nemožné. Najde se vůbec člověk, který by přiznal "přírodu nemám rád"? Od dob romantismu je příroda a krajina v západní kultuře významná a bezmála povinná hodnota.¹²³

Hana Librová v dokumentu České televize *Vzkaz Hany Librové* mluví o tom, že když chce skutečně poznat, jestli má člověk vztah ke krajině, k místu, kde se narodil nebo žije, stačí jednoduchá otázka na začátek – „Víte, kde je sever?“¹²⁴

Jeví se zbytečné klást otázky typu: „Máte rád/a místní krajinu? Máte citovou vazbu k místu?“ apod. Protože odpovědi nemusí vůbec korespondovat se skutečností. Kladené otázky byly orientovány na zjištění znalosti dotazovaných o místní krajině. To, že má respondent skutečný vztah ke krajině, k místu, bylo jasné v případě, že dokázal pojmenovat krajinné prvky místními názvy. Znal významné události a osobnosti. Znal příběhy, které se vázaly k určitým místům a lidem.

Takový člověk dokáže poukázat na nástrahy počasí a popsat s jakými jevy a přírodními úkazy je možné se setkat během jednotlivých ročních období. Zná

---

¹²² Paní L., 48 let

¹²³ LIBROVÁ, Hana. Síla normy. *Respekt*. 2010, 19, s. 47.

¹²⁴ <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/209452801410006-vzkaz/>

různá zákoutí a zajímavosti v okolí. *Tady v lesích roste rosnatka okrouhlostá, v bažinách speciální druhy jedlých hub. Veliké stádo muflonů a borůvek co tu v létě je. Obrovské polštáře vřesu, když kvete, kvítek na kvítku, to je nádhera.*¹²⁵

Z výzkumu nevyplynula žádná spojitost mezi věkem respondentů a dobou, po kterou žijí ve Smržovce a jejich vztahem ke krajině, ve smyslu jejich znalosti místní krajiny. V případě lidí, kteří se do Smržovky začali stěhovat po roce 1989 je patrná úplně stejná znalost místního prostředí, někdy i větší, než je tomu u lidí, kteří představují už několikátou generaci trvale žijící ve Smržovce. *Já a moje žena jsme si Smržovku vybrali sami. Nepřišel jsem za zaměstnáním nebo příbuznými. I když jsme si samozřejmě zjišťovali, jestli tu najdeme nějaké uplatnění. Mě oslovila ta krajina tady. Bavilo mě ji objevovat a poznávat.*¹²⁶

Lidé, kteří přicházeli do Smržovky v prvních letech po válce, měli jinou motivaci než lidé přicházející po roce 1989. První skupina přicházela proto, že chtěli zlepšit svoji stávající ekonomickou situaci. Nejdříve upevňovali sociální vazby a díky estetické kvalitě místní krajiny, k ní začali mít postupně i citový vztah. Lidé, kteří přicházeli a přicházejí po roce 1989 tak činí z jiných důvodů. Tyto důvody jsou povětšinou ekologické – čistší vzduch, prostředí hor, možnost sportovního vyžití, klid maloměsta, atd. Smržovku si vybírají právě kvůli estetické kvalitě místní krajiny. Vztah ke krajině si cíleně pěstují, tím pádem citovou vazbu k místu získávají dříve.

Aby člověk našel oporu pro svou existenci, musí být schopen *se orientovat*, musí vědět, kde je. Ale také se musí *identifikovat se svým prostředím*, tj. musí

---

¹²⁵ Pan D., 71 let

¹²⁶ Pan M., 35 let

vědět, *jaké* je určité místo.¹²⁷ „Identifikovat se „ znamená „spřátelit se“ s určitým prostředím. Seveřan musí být přítelem mlhy, ledu a studeného větru, musí nacházet potěšení v křupání sněhu pod nohama, když jde na procházku, musí vycítit, kolik poezie je v tom, když se ponoří do mlhy.¹²⁸ Pokud budeme parafrázovat příměr Norberga – Schulze, pak identifikovat se s městem Smržovka, s prostředím Jizerských hor, znamená, že obyvatel Smržovky musí být přítelem deště, proměnlivého počasí, mlhy, která se drží v kopcích. Musí nalézt zalíbení v drsné kráse Jizerských hor. *Já zde žiji už dlouhou dobu. Já už jsem srostl s místní krajinou. Můžu říct, že ji znám velice dobře, že už mě nic nemůže překvapit. Člověk musí mít pozitivní pohled. Smržovku vidí místní lidé dvojitým pohledem, a to pozitivně nebo negativně. Když chcete někde žít, musíte myslet pozitivně. Objektivně vzato, bydlení a život v horské oblasti vyjde draž než v nížině. Musíte víc topit, kupovat teplé oblečení, když chcete něco vypěstovat, potřebujete paňník. Ale zas tu máme to, co v nížině nemají. Máme tu hory. Lidé z vnitrozemí musí za horami jezdit, my nemusíme. Všude je něco. To, jestli je zde někdo spokojen nebo ne, myslím, že závisí na povaze konkrétního člověka. Jestli přistupuje k životu negativně či pozitivně. Jsou typy lidí, kteří jsou nespokojeni vždy a všude.*¹²⁹

Identita s regionem je všeobecně opřena o jeho estetické a ekologické kvality.¹³⁰ S tímto tvrzením lze v případě města Smržovky souhlasit. Její obyvatelé často v rozhovorech vyzdvihovali právě tyto kvality. *Kousek za*

---

¹²⁷ NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci*. Praha: Odeon, 1994. str. 19

¹²⁸ Tamtéž 21

¹²⁹ Pan D., 71 let

¹³⁰ Sociologická texty – mezigenerační biografická konfigurace obyvatel české části euroregionu Nisa (2003), str. 107

*domem máme hned les.*¹³¹ *Zima je tu sice dlouhá a tuhá, ale pořád je lepší trávit delší zimu na horách než kratší zimu někde níž ve městě.*¹³²

7.4.1. Genius loci

Genius loci se dnes používá pro postžení určité individuální tvářnosti, neopakovatelné kulturní atmosféry, jež je výsledkem dlouhodobého historického procesu tvorby prostředí, v němž se citlivým způsobem prolínají přírodní složky, určitá prostorová organizace sociokulturního života a také jedinečná lidská schopnost a potřeba estetická. To znamená, že s termínem genius loci se v současné době pracuje jako s pojmem vyjadřujícím pozitivní hodnoty určitých typů lidských sídel, především těch, která vznikala pomalým evolučním procesem, který umožňoval autoorganizaci na principu uplatňování negativních i pozitivních zpětných vazeb.¹³³

Pro oblasti na Jablonecku je typická architektonická zvláštnost založená na tom, že od 30. let devatenáctého století jsou intenzivně osidlována do té doby divoká potoční údolí. Břehy vodních toků byly vyzdívány lomovým kamenem z balvanů v okolí a propojovány žulovými mostky nebo dřevěnými lávkami. Kolem vyrůstaly roubené brusírny na vysokých žulových podezdívkách, s charakteristickou řadou sdružených okének.¹³⁴

Okrajové části Smržovky zabíhají až do okolních lesnatých svahů.¹³⁵ Když začalo lidí přibývat, zástavba se zhušťovala a chalupy se tlačily vysoko do strání

---

¹³¹ Pan D., 70 let

¹³² Paní O., 29 let

¹³³ ORTOVÁ, Jitka. *Kulturní a sociální ekologie II*. Praha : Karolinum, 1997. 54 s.

¹³⁴ Lidová kultura severních Čech, J.V. Scheybal, J. Scheybalová, str. 43, Nakladatelství RK, Liberec 2006

¹³⁵ Vítejte ve Smržovce, nakladatelství Jakoubě, 2003, str. 3

k okrajům lesů.¹³⁶ Tyto samoty jsou tradičně nazývány „Kouty“. Ačkoliv většina z těchto místních pojmenování již není běžně používána, objevují se tyto názvy i v nejnovějších mapách. K nejznámějším patří malebný Jelení Kout, jehož pojmenování vzniklo překladem zkomoleného starého názvu Hirschwinkel, odvozeného původně od německého slova Hirse, tedy proso. Některá jména souvisejí s někdejšími vlastníky usedlostí, jindy s jinými charakteristickými znaky. Podle majitelů byl nazýván Vorbachův, Štaffův nebo Petrův Kout, pod Terezínkou najdeme Vraní kout.¹³⁷ *Představte si obrovskou louku, kde jsou rozprostřeny baráčky a na jaře tam kvetou narcisy, to je nádhera se tam procházet.*¹³⁸

Historický proces tvorby prostředí byl přerušen nebo lépe řečeno značně narušen. Prostorová organizace sociokulturního života byla narušena nejen směnou obyvatelstva, ale také politickými a ekonomickými změnami. První budovy, které vidíte při příjezdu do Smržovky, jsou chátrající historické budovy bývalých továren. Tento stav jistě nelze přičítat chybějícímu poutu zdejších lidí k místu. Ve Smržovce je znatelná snaha o citlivé ožívání místní krajiny, opravy památníků, úprava pramenů apod. Co se týče potřeby estetické, tak ta zatím ještě značně pokulhává. Takovým dobrým příkladem může být to, jak často jsou u historických chalup vidět plastová okna namísto původních.

---

¹³⁶ Miloslav Nevrlý, *Kniha o Jizerských horách*, Vestri, Liberec, 2007, str. 213

¹³⁷ *Vítejte ve Smržovce*, nakladatelství Jakoubě, 2003, str. 3

¹³⁸ Pan D., 70 let

Smržovka – vykořeněná lokalita?

Již v průběhu výzkumu bylo jasné, že Smržovka nezapadá do obrazu tzv. vykořeněné obce. Cíl výzkumu se tedy posunul trochu jiným směrem. V první fázi bylo kladeno za cíl zodpovědět otázku: *jak se obyvatelé Smržovky vyrovnali s fenoménem tzv. „vykořeněnosti“ a do jaké míry se jim podařilo ztotožnit se s místem, kde žijí.* Po zodpovězení této otázky vyvstává otázka další, na kterou je nutné hledat odpověď. A to: *„v čem se Smržovka liší od ostatních tzv. „vykořeněných obcí a měst?“* Jeden z respondentů vidí důvod v tom, že ve Smržovce nikdy nebyly veliké továrny, jako v okolních městech. *Lidé tam přišli, dostali byt, pak je poslali pracovat do továrny, tam 40 let dělali ten jeden stejný úkon pořád dokola a nic jiného se nenaučili. Pak továrnu zavřeli a oni nic jiného krom toho naučeného úkonu neuměli, nebyl tam žádný rozvoj. Když přišli o práci, tak nebyli schopni si poradit. Ve Smržovce to tak nebylo.*¹³⁹

Podle Ivy Heroldové mezi objektivní činitele, jež působily na stabilizaci osídlení, patří trvalé kontinuitní osídlení, příbuzenská propojenost a sousedské vazby.¹⁴⁰ V případě Smržovky bylo kontinuitní osídlení, aspoň u části obyvatelstva, zachováno. Po válce byla odsunuta většina německého obyvatelstva, ale ne úplně všichni. Odsunuto bylo 4 500 Němců. Nebyli odsunuti antifašisti a Němci se speciální kvalifikací. A asi polovina Čechů, kteří byli nuceni opustit Smržovku v roce 1938, se po válce vrátila zpátky. Dalším z činitelů jsou sousedské vazby. A ty byly, dle výpovědí respondentů a pamětníků, stejně tak dobré před válkou,

---

¹³⁹ Pan E.,

¹⁴⁰ Český lid, 71/1984, Iva Heroldová, Novoosídlenecká vesnice, str. 138

jako dnes. Sousedské vazby ovlivňovaly, jak vyhánění Čechů v roce 1938, tak Němců po válce. Odsuny samozřejmě byly a doprovázely je násilné projevy. Nešlo však o celospolečenské projevy nenávisti, ale o samostatné excesy, o individuální akce jednotlivců. *Že jsem poslancoval, tak jsem měl kontakty s lidmi. A nikdy jsem nikde neviděl, že by byly nějaké rozpory, jestli je to Čech nebo Němec, starousedlík nebo novousedlík, starý – mladý, to nebylo. Když se ty lidi znali, tak si věřili. Nepotřebovali nějaké rozdělení, kdo patří kam.*¹⁴¹ I nově příchozí lidé se brzy začlenili mezi stávající obyvatele a stali se součástí života ve městě. Důvod úspěšné integrace nově příchozích byl individuální charakter osídlení. Jak už bylo zmíněno v první kapitole, dochází v tomto typu osídlení k brzkému vyrovnání rozdílů. Mezi osídlenci docházelo od začátku ke spolupráci. Při skupinovém osídlení poskytovala tuto oporu vlastní skupina a necítili proto potřebu meziskupinových vazeb.

Jeden z respondentů mi, na otázku týkající se regionální identity místních obyvatel, popsal zajímavý jev, kterého si všiml, když měl možnost číst práce žáků účastnících se literární soutěže na téma „Popište svůj život v roce 2020“. Všechny děti, krom jedné dívky, popisovaly svůj život v roce 2020 na zcela jiném místě, než bylo jejich nynější bydliště, město Tanvald. Dle respondenta je toto jasný příklad toho, že stále dost lidí si nenašlo vztah k místu, i když tvrdí opak.

---

¹⁴¹ Pan D

Co se týče přírůstku obyvatel, v porovnání s celorepublikovým průměrem, údaje z tabulky¹⁴² demografických ukazatelů mluví jasně ve prospěch Smržovky. Přirozený přírůstek v roce 2008 byl na území České republiky 1,4 osob na 1000 obyvatel a přírůstek stěhováním byl 6,9 obyvatel. Ve Smržovce byl přirozený přírůstek 16 osob na 1000 obyvatel a přírůstek stěhováním 72 osob na 1000 obyvatel.¹⁴³

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Stav obyvatel k 1.7.	3 424	3 456	3 426	3 447	3 427	3 432	3 472	3 480	3 560	3 633
v tom:										
muži	1 661	1 692	1 680	1 702	1 696	1 697	1 713	1 707	1 760	1 791
ženy	1 763	1 764	1 746	1 745	1 731	1 735	1 759	1 773	1 800	1 842
Stav obyvatel k 31.12.	3 420	3 477	3 438	3 430	3 433	3 432	3 457	3 488	3 566	3 654
Přistěhovalí	76	106	94	116	100	103	140	143	169	171
Vystěhovalí	55	60	80	102	105	94	114	111	94	99
Přírůstek stěhováním	21	46	14	14	-5	9	26	32	75	72
Přírůstek celkový	2	57	16	-8	3	-1	25	31	78	88
přirozený	-19	11	2	-22	8	-10	-1	-1	3	16
stěhováním	21	46	14	14	-5	9	26	32	75	72
Přírůstek na 1 000 obyvatel										
celkový	0,6	16,5	4,7	-2,3	0,9	-0,3	7,2	8,9	21,9	24,2
přirozený	-5,5	3,2	0,6	-6,4	2,3	-2,9	-0,3	-0,3	0,8	4,4
stěhováním	6,1	13,3	4,1	4,1	-1,5	2,6	7,5	9,2	21,1	19,8

Tyto čísla jsou také důkazem, že v případě Smržovky se nejedná o tzv. vykořeněnou lokalitu. Jsou novoosídlenecké lokality, pro které je charakteristická migrace, v nichž se novoosídlenecké obce mění v chalupářské

¹⁴² ČSÚ [online]. 2008 [cit. 2010-05-17] Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/4018-09>>.

¹⁴³ ČSÚ [online]. 2008 [cit. 2010-05-17] Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/4018-09>>.

osady a v nichž původní obyvatelstvo stárne a průměrný věk jejich obyvatel je vyšší, než je republikový průměr.¹⁴⁴

---

¹⁴⁴ Český lid, 71/1984, Iva Heroldová, Novoosídlenecká vesnice, str. 138

8. Závěr

V první části práce se autor snaží zachytit proces změn, ke kterým ve Smržovce po roce 1945 došlo. Vytyčeným cílem bylo co možná nejkomplexněji popsat tyto změny, a to jak v rovině demografické, tak v rovině sociální a hospodářsko-politické. V první kapitole je pozornost upřena na nově příchozí obyvatelstvo, na změny spojené s procesem osídlování této pohraniční lokality. To, co procesu osídlení předcházelo, to znamená vysídlení německé části obyvatelstva, je součástí následující kapitoly *Němci a Češi ve Smržovce*.

Poslední kapitola se zabývá samotným vztahem obyvatel Smržovky k místu. Snaží se najít odpověď na to, jak se místní lidé vyrovnali s fenoménem tzv. „vykořeněnosti“ a do jaké míry se jim podařilo ztotožnit se s místem, kde žijí.

Místní krajinu lidé obhospodařovali nebo jen konzumovali? Vzhledem k tomu, že se Smržovka nikdy neřadila k zemědělským oblastem, nebyl tento jev tak znatelný jako jinde v pohraničí. Většina respondentů, ať to byli pamětníci či nově příchozí, popřípadě jejich potomci, shodně tvrdili, že s integrací novousedlíků nebyl žádný problém. Nově příchozí nejdříve navázali sociální vazby a vztah ke krajině si začali budovat s postupem času. To, že má respondent skutečný vztah ke krajině, k místu, bylo jasné v případě, že dokázal pojmenovat krajinné prvky místními názvy. Znal významné události a osobnosti. Znal příběhy, které se vázaly k určitým místům a lidem. Takový člověk dokáže poukázat na nástrahy počasí a popsat s jakými jevy a přírodními úkazy je možné se setkat během jednotlivých ročních období. Z výzkumu nevyplývala žádná spojitost mezi věkem respondentů a dobou, po kterou žijí ve Smržovce a jejich vztahem ke krajině, ve smyslu jejich znalosti místní krajiny. V případě lidí, kteří se do Smržovky začali stěhovat po roce 1989 je patrná úplně stejná znalost místního prostředí, někdy i větší, než je tomu u lidí, kteří představují už

několikátou generaci trvale žijící ve Smržovce. Lidé, kteří přicházeli do Smržovky v prvních letech po válce, měli jinou motivaci než lidé přicházející po roce 1989. Lidé z první skupiny přicházeli proto, že chtěli zlepšit svoji stávající ekonomickou situaci. Nejdříve upevňovali sociální vazby a díky estetické kvalitě místní krajiny, k ní začali mít postupně i citový vztah. Lidé, kteří přicházeli a přicházejí po roce 1989 tak činí z jiných důvodů. Tyto důvody jsou povětšinou ekologické – čistší vzduch, prostředí hor, možnost sportovního vyžití, klid maloměsta, atd. Smržovku si vybírají právě kvůli estetické kvalitě místní krajiny. Vztah ke krajině si cíleně pěstují, tím pádem citovou vazbu k místu získávají dříve.

V případě města Smržovky lze souhlasit s tvrzením, že identita s regionem je všeobecně opřena o jeho estetické a ekologické kvality. Její obyvatelé často v rozhovorech vyzdvihovali právě tyto kvality.

Pro pochopení významu místa pro lidi žijící ve Smržovce bylo nezbytné věnovat se regionální identitě. Při rozhovorech s respondenty byla patrná spojitost mezi šíří jejich žitého prostoru a vnímáním regionální identity. Lidé, kteří jezdili za prací nebo do školy do blízkých center nebo po určitou dobu žili na jiném místě, vnímali prostor ve větší šíři. Například člověk, který pracoval v Jablonci nad Nisou, když mluvil o svém okolí, tak často říkal *zde na Jablonecku*. To samé, ovšem v daleko menší míře, bylo v případě Liberce, *v Libereckém kraji*. Nejčastěji byla slyšet spojitost Smržovky s Jizerskými horami.

Důvodem silného ztotožnění se místních lidí s městem Smržovka může být spatřován také ve snaze představitelů města o posilování pocitu sounáležitosti obyvatel k místu. Tato snaha se projevuje krom jiného také ve vytváření nových symbolů města, jako je například zhotovení nového kroje. A kromě vytváření

symbolů nových je patrná snaha o důsledné užívání stávající symboliky. Díky těmto aktivitám ve Smržovce asi těžko naleznete člověka, který by netušil, co má ve znaku město, jehož je obyvatelem. Tato znalost určitě není samozřejmá u většiny obyvatel českých měst. Mnoho obyvatel vůbec netuší, co má jejich město ve znaku nebo si vzpomenou jen matně.

Historický proces tvorby prostředí byl přerušen nebo lépe řečeno značně narušen. Prostorová organizace sociokulturního života byla narušena nejen směnou obyvatelstva, ale také politickými a ekonomickými změnami. Ve Smržovce je znatelná snaha o citlivé ožívání místní krajiny. Co se týče potřeby estetické, tak ta zatím ještě značně pokulhává. Ilustrativním příkladem může být to, jak často jsou u původních historických chalup vidět plastová okna.

Již v průběhu výzkumu bylo jasné, že Smržovka nezapadá do obrazu tzv. vykořeněné obce. Cíl výzkumu se tedy posunul trochu jiným směrem. V první fázi bylo kladeno za cíl zodpovědět otázku: *jak se obyvatelé Smržovky vyrovnali s fenoménem tzv. „vykořeněnosti“ a do jaké míry se jim podařilo ztotožnit se s místem, kde žijí.* Po zodpovězení této otázky vyvstává otázka další, na kterou je nutné hledat odpověď. A to: *„v čem se Smržovka liší od ostatních tzv. „vykořeněných obcí a měst?“* Mezi objektivní činitele, jež působily na stabilizaci osídlení, patří trvalé kontinuální osídlení, příbuzenská propojenost a sousedské vazby.¹⁴⁵ V případě Smržovky bylo kontinuální osídlení, aspoň u části obyvatelstva, zachováno. Po válce byla odsunuta většina německého obyvatelstva, ale ne úplně všichni. Odsunuto bylo 4 500 Němců. Nebyli odsunuti antifašisti a Němci se speciální kvalifikací. A asi polovina Čechů, kteří

---

¹⁴⁵ Český lid, 71/1984, Iva Heroldová, Novoosídlenecká vesnice, str. 138

byli nuceni opustit Smržovku v roce 1938, se po válce vrátila zpátky. Dalším z činitelů jsou sousedské vazby. A ty byly, dle výpovědí respondentů a pamětníků, stejně tak dobré před válkou, jako dnes. Sousedské vazby ovlivňovaly, jak vyhánění Čechů v roce 1938, tak Němců po válce. Odsuny samozřejmě byly a doprovázely je násilné projevy. Nešlo však o celospolečenské projevy nenávisti, ale o samostatné excesy, o individuální akce jednotlivců. I nově příchozí lidé se brzy začlenili mezi stávající obyvatele a stali se součástí života ve městě. Důvod úspěšné integrace nově příchozích byl v individuálním charakteru osídlení. V tomto typu osídlení dochází k brzkému vyrovnání rozdílů. Mezi osídlenci byla od začátku znatelná snaha o spolupráci. Při skupinovém osídlení poskytovala tuto oporu vlastní skupina a necítili proto potřebu meziskupinových vazeb.

*Obnova přirozeného stavu je dlouhodobý proces. K obnově jsou nezbytní motivovaní lidé. K podstatným zdrojům motivací patří možnost čerpat z minulé životní zkušenosti uchovávané v kulturních tradicích a zároveň víra v jistou budoucí perspektivu.*¹⁴⁶ V případě Smržovky není zmiňovaný proces ukončen. Na místě je však určitý optimismus v případě možnosti dosažení přirozeného stavu, protože právě u této lokality a jejích obyvatelů jsou výše uvedené faktory přítomné.

---

¹⁴⁶ Václav Cílek, Krajiny vnitřní a vnější, Dokořán 2005, Praha, str. 116

Použitá literatura a prameny

ANTIKOMPLEX a kolektiv autorů, *Proměny sudetské krajiny*, Nakladatelství Českého lesa, 2006

BITMAN, Jan. *Jak jsme žili na Smržovce a v okolí ve 20. století*. Smržovka, 2006

CÍLEK, Václav. *Krajiny vnitřní a vnější*, Dokořán 2005, Praha

ČAPKA, F., SLEZÁK, L., VACULÍK, J. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po skončení druhé světové války*. Akademické nakladatelství CERM, Brno 2005

HÁJEK, Pavel. *Krajina zevnitř*. Praha: Malá Skála, 2002

HOUŽVIČKA, V., NOVOTNÝ, L. *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí*, Sociologický ústav AVČR, Praha 2007

Jizerské hory. Praha: Olympia, 1983

KASTNER, Q., *Osídlování českého pohraničí od května 1945*, Praha, Sociologický ústav AVČR 1996

KUČERA, M., *Populace ČR 1918 – 1991*, Praha 1995

MATĚJKA, Ondřej; MIKŠÍČEK, Petr; SPURNÁ, Susanne. *Proměny sudetské krajiny*. Praha: Antikomplex

NEVRLÝ, Miloslav. *Kniha o Jizerských horách*, Vestri, Liberec, 2007

NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci*. Praha: Odeon, 1994

ODVÁRKA, J., *Tetička – Sarkastické non-fiction o německé ženě, která byla ve špatných dobách na nevhodných místech Evropy*. Praha: Ivo Železný, 2002

ORTOVÁ, Jitka. *Kulturní a sociální ekologie II*. Praha: Karolinum, 1997

SCHEYBAL, Josef; SCHEYBALOVÁ, Jana. *Lidová kultura severních Čech*. Liberec: RK, 2006

SCHEYBAL, Josef; BENEŠ, Bedřich; SCHEYBALOVÁ, Jana. *Památky Jablonecka*. Liberec: Severočeské muzeum, 1969

ŠUBRT, Jiří *Problém času v sociologické teorii*, Praha, Nakladatelství Karolinum 2000

Vítejte ve Smržovce, nakladatelství Jakoubě, 2003

ZICH, F., ROUBAL, O., SPALOVÁ, B., *Mezigenerační biografická konfigurace obyvatel české části euroregionu Nisa*, Sociologické texty, Sociologický ústav AVČR, Praha 2003

Periodika

LIBROVÁ, Hana. Síla normy. *Respekt*. 2010, 19

A Vy jste odkud?. *Smržovský zpravodaj*. 2008, 11, 12

HEROLDOVÁ, Iva. Novoosídlenecská vesnice, *Český lid*, 71/1984,

HAIŠMAN, Tomáš. Několik poznámek k procesu formování nových lokálních společností v českém pohraničí po roce 1945, *Český lid*, 71/1984,

Internetové zdroje

Pomníčky Haufer [online]. 2006 [cit. 2010-04-18]. Pomníčky Jizerských hor. Dostupné z WWW: <<http://pomnicky.haufer.com/>>.

Patron [online]. 2007 [cit. 2010-05-02]. Patron. Dostupné z WWW: <<http://patron.bdnet.cz/>>.

ČSÚ [online]. 2008 [cit. 2010-05-17] Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/4018-09>>.

ROUBAL, Ondřej . *Socioweb* [online]. 2009 [cit. 2010-06-01]. Když se řekne identita. Dostupné z WWW: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=149&lst=115>>.

Muzeum Cheb [online]. 2008 [cit. 2010-05-11]. Konference. Dostupné z WWW: <<http://www.muzeumcheb.cz/Index/pdf/konference.pdf>>.

PAŘEZ, Jan. *Smržovka* [online]. 31. 3. 2009 [cit. 2010-04-17]. Historie města. Dostupné z WWW: <http://www.smrzovka.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=15132&id=1054&p1=1142>.

Přílohy

Městská vlajka

Městský znak

Viadukt¹⁴⁷

Hřbitov

147

Pohled na město Smržovka z Vyhličky

Chrám Archanděla Gabriela

Pramen Nisy

